

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 25, Sayı/Issue: 48, Yıl/Year: 2023 (Aralık/December)

**Metodolojik Bir Yöntem Olarak Gömülü Teori ve Bu Teorinin
Din Sosyolojisi Çalışmalarında Kullanılması**

*Grounded Theory as A Methodological Technique and Using This Theory
in the Sociology of Religion Studies*

İsmail Kaya

Öğretmen, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Düzce Turgut Özal Anadolu Lisesi –
Teacher, Republic of Türkiye Ministry of National Education, Düzce Turgut Özal
Anatolian High School.

ikayatr@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6920-7358>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 04/08/2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 02/11/2023

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2023

Atıf/Citation: Kaya, İsmail. "Metodolojik Bir Yöntem Olarak Gömülü Teori ve Bu Teorinin Din Sosyolojisi Çalışmalarında Kullanılması". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/48 (2023), 361-394. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.1338027>.

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

İthaf

Bu makale, İsrail'in Gazze'deki üniversitelere, okullara, hastanelere, mülteci kamplarına, evlere, camilere ve kiliselere düzenlediği vahşi, barbar, insanlık ve hukuk dışı saldırıları nedeniyle hayatını kaybeden bilim insanları, öğrenciler, sağlık çalışanları, din adamları, gazeteciler, bebekler, çocuklar ve masum sivillere ithaf edilmiştir. İsrail'in iki milyondan fazla Gazzeliyi evlerinden ve topraklarından sürgün etmek istemesi insanlık dışıdır. İsrail'in uluslararası hukuka, insan hak ve hürriyetlerine aykırılık içeren tüm işgal ve saldırıları suçtur. Bu nedenle İsrail savaş ve soykırım suçlarından yargılanmalıdır.

This article is dedicated to the scientists, students, health workers, religious officials, journalists, babies, children and innocent civilians who lost their lives as a result of Israel's brutal, barbaric, inhumane and illegal attacks on universities, schools, hospitals, refugee camps, homes, mosques and churches in Gaza. Israel's attempt to expel more than two million Gazans from their homes and lands is inhumane. All Israeli occupations and attacks that violate international law, human rights and freedoms are crimes. Therefore, Israel has to be tried for war and genocide crimes.

هذه المقالة مهداة إلى أرواح العلماء والطلاب والعاملين في مجال الصحة ورجال الدين والصحفيين والرضع والأطفال والمدنيين الأبرياء الذين فقدوا حياتهم بسبب الهجمات الوحشية واللاإنسانية وغير القانونية التي شنتها إسرائيل على الجامعات والمدارس والمستشفيات ومحيمات اللاجئين والمنازل والجوامع والكنائس الموجودة في غزة. فما تريده إسرائيل من نفي وتهجير أكثر من مليوني فلسطيني من أراضيهم ومنازلهم هو أمر غير إنساني. إنّ ما تقوم به إسرائيل من هجمات، يتنافى مع حقوق الإنسان والحريات والقانون الدولي، وهي جرائم حرب وإبادة جماعية ينبغي أن تُحاكم عليها.

Öz

Gömülü Teori, sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda teorik olarak toplanan verilerin analiz edilmesi yöntemiyle sistematik boyut kazanan bir metodolojidir. Bu metodolojik yaklaşımda, sonuca ulaşma biçimi olarak tümdengelim modelinin yerine, tümevarımsal akıl yürütme modeli kullanılır. Gömülü Teori ile yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak bir soru ile, hatta bazen yalnızca nitel verilerin toplanmasıyla başlamaktadır. Araştırmacılar toplanan verileri analiz ederken, tekrar eden düşünce, kavram veya öğeleri belirtir ve bu unsurlar verilerden elde edilen kodlarla etiketlenir. Daha fazla veri elde edilip çalışma tekrar kontrol edildikçe kodlar; kavram ve daha sonra kategorilere ayrılabilir.

Böylece yeni bir teorinin temelleri atılmış olur. Bu nedenle, Gömülü Teori, araştırmacının mevcut bir teorik çerçeveyi seçtiği ve ancak o zaman teorinin incelenen fenomene nasıl uygulandığını veya uygulanmadığını göstermek için veri topladığı geleneksel araştırma modelinden oldukça farklıdır. Yani yapılan çalışmalarda elde edilen sonucu mevcut teoriler açıklayamadığı veya açıklamada yetersiz kaldığı durumlarda Gömülü Teori ile yeni bir teori elde edilmiş olmaktadır. Bu anlamda Gömülü Teori bir teori olmaktan çok yeni bir teorinin çıkışına zemin hazırlayan metodolojik bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada Gömülü Teori'nin metodolojik boyutu bilgiye nasıl ulaşabileceğine ilişkin; "Araştırmanın amacı nedir?/ Araştırma yöntemi nasıl olmalıdır?/ Araştırmacının rolü nedir - ne olmalıdır? Değerlerin rolü nedir?/ Araştırma raporunun dili nasıl olmalıdır?" sorularına verilecek cevaplar üzerinden ele alınacaktır. Ayrıca Gömülü Teori'nin tarihçesi ve uygulama biçimi gözden geçirilerek bu teorinin Din Sosyolojisi çalışmalarına ne şekilde taşınıp taşınamayacağı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Metodoloji, Metodolojik Sorular, Nitel Araştırma, Gömülü Teori.

Abstract

Grounded Theory is a methodology that gains systematic dimension through the method of analyzing theoretically collected data in studies conducted in the field of social sciences. In this methodological approach, the inductive reasoning model is used instead of the deductive model as a form of reaching a conclusion. Studies with Grounded Theory predominately start with a question, sometimes even only with the collection of qualitative data. While researchers analyze the collected data, they indicate repetitive thoughts, notions or elements, and these elements are labeled with codes from the data. As more data is obtained and the study is rechecked, the codes can be divided into notions and then categories.

Thus, the foundations of a new theory may have been laid. For this reason, the Grounded Theory is quite different from the traditional research model, in which the researcher selects an existing theoretical framework and only then collects data to show how the theory applies or does not apply to the phenomenon which is analyzed. In other words, in cases where the existing theories cannot explain the result obtained in the studies carried out or are insufficient in explaining, a new theory is obtained with the Grounded Theory. In this sense, Grounded Theory appears as a methodological method that prepares the ground for the emergence of a new theory rather than being a theory.

In this study, the methodological dimension of Grounded Theory is related to how it can access information; "What is the purpose of the research?/ How should the research method be?/ What is the role of the researcher - what should it be?/ What is the role of dignity?/ What should be the language of the research report?" will be discussed through the answers to the questions. In addition, the history and application of Grounded Theory will be reviewed, and it will be discussed in what way this theory can be carried over to the Sociology of Religion studies.

As known, the main two scientific paradigms in social science studies can be referred to as positivist paradigm and interpretive paradigm. Indeed, these two paradigms have different ontological, epistemological and methodological characteristics. The positivist paradigm, which considers social reality equal to natural reality, employs quantitative research methods to access the objective, predictable, and explanatory knowledge of social reality. Thus, it emphasizes the dimensions of social phenomena that can be made tangible and allow numerical explanation. In this context, the positivist approach focuses on methods to measure and explain social phenomena based on assumptions derived from existing theories and statistical data.

On the other hand, the interpretive paradigm recognizes the distinction between social reality and natural reality and strives to make the new reality meaningful, which is constructed by individuals. Therefore, it leans towards the dimensions of the social domain that cannot be conveyed through numbers and utilizes qualitative methods to gain an in-depth understanding of these aspects.

The methods used in qualitative research aim to explain social phenomena within their natural contexts based on the ontological perspective of the interpretive paradigm. Grounded Theory, which it is trying to address in this study, primarily aims to reach this purpose by developing new concepts and theories. As such, Grounded Theory has become a frequently utilized technique in various fields of study, including economics, religion, education, and health research. Consequently, Grounded Theory is considered a broad working field and treated as a social analysis method.

Despite some criticisms that it may ignore previous theories, not clearly express certain terms, and risk falling into empty empiricism, Grounded Theory continues to be accepted among social scientists due to its ongoing relevance. Grounded Theory guides researchers in their efforts to reach unique concepts related to the examined social phenomena. It is based on the idea of continuous change and transformation in knowledge, and the researcher attempts to perceive and interpret this change and transformation. In this regard, Grounded Theory focuses on the relationships between meaning and actions when collecting data from participants. By asserting that meaning is grounded through experiences and emotions, it aims to extract the ground through discourse. The resulting outcomes are then interpreted by the researcher.

Achieving the goal of developing a new theory instead of testing an existing one requires systematic and detailed work, as well as patience. In this sense, Grounded Theory offers an opportunity for the study of Religious Sociology and provides researchers with a flexible design. Therefore, Grounded Theory has the potential to open up new possibilities for developing new perspectives and conducting more productive scientific research in various fields.

Keywords: Sociology of Religion, Methodology, Methodological Questions, Qualitative research, Grounded Theory.

Giriş

Sosyal hayatta meydana gelen pek çok olay ve olguyu, sorunsallığa çevirebilme işini gerçekleştirebilmek için, bazen nitel bazen nicel araştırma paradigması bazen de her iki paradigma beraber kullanılabilir. Bu çerçevede *“paradigma bilimin amacı ve işlevi; izlenecek teorik ve metodolojik kurallar; neyin gözlemleneceği ve irdeleneceği; ne tür soruların sorulması ve araştırılması gerektiği, bu soruların nasıl ifade edileceği; başvurulacak yöntemler, teknikler ve araçlar; bilimsel araştırma sonuçlarının nasıl yorumlanacağı ve araştırmaların bilimselliğini değerlendirecek ölçütler konusunda yol gösteren bazı standartlar sunar.”*¹

Sosyal bilimlerin kuramsal altyapısını oluşturan sosyal bilimler felsefesi, belirgin bazı felsefi problemler bağlamında yaşanan tartışmalardan hareketle fonksiyonlarını icra eder. Bu problemler anlaşılmadan bir paradigmanın hangi bilimsel anlayış ve yaklaşımları kabul ettiği ortaya çıkarılamaz.² Bilgiyi aramanın felsefi boyutunu ifade eden paradigma, araştırma yöntemi üzerinde etkilidir. Bu sebepten dolayı araştırma sürecinde önemli unsurlardan biri,

1 Beylü Dikeçliçil, “Bilimsel Paradigmaların Oluşumunda ve Dönüşümünde Sosyolojik Bağlam”, *Bilimde Modern Yöntemler Sempozyumu*, ed. Haluk Konak vd. (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2005), 3.

2 Özcan Güngör, “Sosyolojik Bir Teori Olarak Sembolik Etkileşimciliğin Ontolojik Temeli ve Din Olgusu”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/1 (2013), 58.

bir araştırmacının çalışma problemini pekiştirdikten sonra; hangi paradigmatik yaklaşımın, kendi çalışmasının yapısına daha uygun olduğuna dair tercihte bulunmasıdır.³

Paradigma, kuram ve araştırmaya temel olan bir yönelim anlamına gelir.⁴ Bilimsel çerçeve içerisinde benimsenen ve bilimsel anlayış olarak adlandırabileceğimiz paradigma, bilimin ideal düzlemde nasıl olması gerektiğini ve bilimsel bilgiye hangi yöntemlerle varılabileceğini gözler önüne seren bir takım temel kabullerden meydana gelir. Dikeçligil, bu ana eğilimleri üç kategori içerisinde analiz etmektedir: *“Bilgisini edinmek istediğimiz gerçekliğin doğasına dair ontolojik sayıltılar, incelemekte olduğumuz gerçekliğe ait bilginin mahiyeti ve imkânlarına dair epistemolojik sayıltılar ve bu gerçekliğin bilimsel bilgisine nasıl ulaşabileceğimize dair metodolojik sayıltılar.”*⁵

Paradigma bilimsel çalışmalar yönünden oldukça önemli görülmektedir. Zira çalışmaya temel oluşturacak bir paradigmanın bulunmadığı bir noktada, bir bilimin gelişebilmesi için bu anlayışla herhangi bir ilişkisi olabilecek bütün faktörlerin görece değerlerini ayırt etme imkânı söz konusu değildir.⁶ Bu sebeple paradigmanın yaslandığı ana kabuller göz önüne alınmadan, sosyolojik metodolojinin de doğru bir tarzda anlaşılamayacağı düşünülebilir.⁷

Sosyolojik açıdan ontolojik tespit; insanın her istediğini yapabilecek tarzda özgür olduğu, sınır, norm ve kurumu olmayan, sosyal ilişkilerin her defasında yeniden icat edildiği bir toplumun bulunamayacağını gösterir. İkinci olarak insan-doğasal sonra epistemolojik ve sonra da metodik tespit gelir ki; toplumsal eylemin doğuşunun dayandığı niyet ve maksat ile bunların temelinde yatan değerler yalnızca dışsal normlara, toplumsal hayatta genel olarak onaylandığı kabul edilen düşünme ve eyleme tarzlarına indirgenemezler.⁸ Bu noktada Dikeçligil ontolojik, epistemolojik ve metodolojik sayıltılara işaret ederek özellikle metodolojik sayıltıları aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

*“Araştırmanın amacı nedir?
Araştırma yöntemi nasıl olmalıdır?
Araştırmacının rolü nedir / ne olmalıdır?”*

3 Süheyla Özsoy - Aynur Çetinkaya, “Nitel Araştırma Desenlerinden Gömülü Kuram (Grounded Theory)”, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 30/1 (2014), 154.

4 W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, çev. Sedef Özge (Ankara: Yayınodası Yayıncılık, 2014), 1/120.

5 Beylü Dikeçligil, “Sosyal Bilimler Epistemolojisinde Sorunların Kaynağı: Ontolojiyi Unutmak”, *Toplum Bilimleri Dergisi* 1-3 (Ocak-Haziran 2006-2009), 49.

6 Zeynep Türkan, “Sosyal Bilim Paradigmaları Bağlamında Max Weber’in Metodolojisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/28 (2012), 65.

7 Güngör, “Sosyolojik Bir Teori Olarak Sembolik Etkileşimciliğin Ontolojik Temeli ve Din Olusu”, 58.

8 Adil Çiftçi, *Din Sosyolojisi ve Yöntem -Toplumbilim Yazıları II-* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 153.

Değerlerin rolü nedir?

Araştırma raporunun dili nasıl olmalıdır?”⁹

Bu sayılıtlar sosyal bilimler açısından teorinin konumunun belirlenmesinde öne çıkan temel bileşenler olarak da ifade edilebilir.¹⁰ Bu bağlamda Pozitivist eğilim, ontolojik olarak sosyal gerçeklik ile doğal gerçekliğin eşdeğer olduğu anlayışından yola çıkmış doğa bilimlerinin doğanın ana kanunlarını ortaya çıkartmak için uğraştığı gibi toplumsal kanunları ortaya çıkartmak için harekete geçmiştir.¹¹ Dolayısıyla Pozitivist paradigmanın metodolojisi, Pozitivizmin ontolojik ve epistemolojik bir uzanımı şeklinde “doğa bilimleri yöntemi” üzerinde şekil alır ve nicel özellikler taşır. Fakat daha yakın dönemlerde pozitivistimden farklı olarak toplumsal gerçekliğin ontolojik manada doğal gerçeklikten farklı olduğunu dile getiren yorumcu paradigmatik eğilim etkisini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak, toplumsal gerçekliği kendi sınırları içerisinde anlama hedefiyle hareket eden nitel yöntemlerin işe koşulduğu alan çalışmalarında hatırı sayılır miktarda bir artış yaşanmıştır.

Nitekim nitel ve nicel paradigmatik yaklaşımın temel farklarını Akarsu ve Akarsu¹² ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çerçevede; nitel çalışmalar toplumsal gelişmeleri doğal çevresi ve oluşum süreci içerisinde izah etmeye çalışan araştırma biçimleridir. Bir gelişmeyi ilişki bağlantıları üzerinden anlamaya gayret eder. Böylece yaşanan olaylar üzerinde belirleyici olan değişkenleri kendisi gözler önüne serer. Çalışma sonucunda kavram ve kuramlar meydana getirir. Nitel çalışmalarda veriler genellikle gözlem, mülakat ve anket araçları ile elde edilir. Süre gerektirici olduğu için küçük örneklemeler üzerinde araştırma yapılır. Birey veya grup davranışlarının “niçin”ini anlamak amacıyla hareket eder. Nitel çalışma bireylerin düşünce, deneyim, algı ve hisleri gibi öznel veriler üzerinde durur ve yorumlayıcı paradigmatik eğilimin temel yaklaşımları çerçevesinde hareket eder.¹³

Nicel paradigmatik eğilimde ise istatistiki ölçek, analiz ve açıklama ön planda yer almaktadır. Bu çerçevede, doğa bilimlerinde göze çarpan neden-sonuç ilişkisini içinde barındıran açıklama anlayışının da etkileri izlenmektedir. Nicel eğilimde kanunlar ile genel-geçerliğe sahip boyutlar öne çıkmaktadır. Bu yüzden, nicel eğilim, nitel eğilimle belirginlik kazanan öznellik prob-

-
- 9 Dikeçliçil, “Bilimsel Paradigmaların Oluşumunda ve Dönüşümünde Sosyolojik Bağlam”, 3.
 10 Güngör, “Sosyolojik Bir Teori Olarak Sembolik Etkileşimciliğin Ontolojik Temeli ve Din Olgusu”, 58.
 11 Aylin Yonca Gençoğlu, “Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram”, *Tarih Okulu Dergisi* 17 (Mart 2014), 683.
 12 Beyhan Akarsu - Bayram Akarsu, *Bilimsel Araştırma Tasarımı Nicel, Nitel ve Karma Araştırma Yaklaşımları* (İstanbul: Cinius Yayınları, 2019), 26-27.
 13 M. Zeki Ilgar - S. Coşgun Ilgar, “Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori”, *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 2/3 (2013), 199.

lemine karşı daha objektif durmaktadır. Benzer biçimde nicel eğilim, sosyolojik olguların belirlenmesi, izlenebilmesi ve ölçülebilmesi gibi noktalarla nitel eğilimden farklılık göstermektedir. Nicel eğilimde, ağırlıklı olarak gözlemlenebilir ve ölçüm yapılabilir bilgi ve bulgular bulunmaktadır. Bununla birlikte özellikle sosyolojik araştırmalarda dengeli ve araştırma deseniyle uyum halinde bir metodolojik yaklaşım, araştırmaların daha başarılı sonuçlar vermesine olanak sağlayacaktır.¹⁴

Sosyolojik alan çalışmalarında birbirlerinden farklı toplumların yapısını ifade etmek için geliştirilen kavramların anlamlarını alanda bulmaktan ziyade çalışılan toplumla ilgili kavramları alandan üretmek önem kazanmaktadır.¹⁵ Bu noktada nitel araştırma desenlerinden birisi olarak Gömülü Teori adından söz ettirmektedir. Bu anlayış ile Batı dünyasının kendi sosyal gerçekliği üzerinden geliştirmiş olduğu ve felsefi yaklaşımlarından meydana getirdiği değişken, hipotez ve teoriler içerisine sıkışıp kalmak önlenmiş olacak ve kendimize has, daha derinlikli ve anlamlı olguların ve hatta yeni teorilerin ortaya çıkmasına Gömülü Teori katkı sunacaktır.¹⁶

Gömülü Teori yaklaşımı, sosyal alandaki çalışmaları daha önce çerçevesi çizilmiş teoriler etrafında yapılandırma zorlamasına karşı bir tepki şeklinde ortaya çıkmıştır. Kuram üretmeyi amaçlayan Gömülü Teoride veri toplama yöntemi nitel tekniklerle gerçekleştirilir ve yapılan çözümlenmelerle toplanan verilerle örtüşen kuramsal bir izah biçimi ortaya konulur.¹⁷ Yani açıklayıcı nicel paradigmatik yaklaşım çerçevesinde hipotezler belirlenerek teori teste tabi tutulurken, anlayıcı-nitel paradigmatik yaklaşımda ise çalışmanın nihayetinde bir teoriye ulaşma veya gömülü olan kuramı gün yüzüne çıkarma durumu mevcuttur.¹⁸

Bu anlamda çalışmanın konusu araştırma sahasından elde edilen verilerden hareketle mevcut kuramların yaşanan gelişmeleri anlamlandırmakta yetersiz kaldığı hallerde yeni bir teori geliştirme hedefi güden bir araştırma metodolojisi olan Gömülü Teoridir. Çalışmanın temel problemi Gömülü Teorinin, Din Sosyolojisi uzanımlarını ele almak iken amacı ise bu teorinin nitel paradigma içinde aynileşen veya farklılaşan noktaları gözler önüne sermeye çalışmaktır. Böylece bu nitel araştırma desenin tarihi arka planı ile kavram ve kuram üretme potansiyeli açıklanmaya çalışılacaktır. Bu amaç bağlamında ise

14 Niyazi Akyüz vd., "Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine", *Toplum Bilimleri Dergisi* 1-3 (Ocak-Haziran 2006-2009), 93-94.

15 Gençoğlu, "Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram", 684.

16 Hilal Çelik - Halil Ekşi, *Nitel Desenler Gömülü Teori* (İstanbul: Edam Yayınları, 2018), 16.

17 Temmuz Gönc Şavran, "Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri", *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, ed. Temmuz Gönc Şavran (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, 2018), 96.

18 Celaleddin Çelik, "Türk Din Sosyolojisinde Kuramsal Yaklaşım Sorunu", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2/1 (2009), 205.

ele alınan olgu hakkında bilgi veren yazılı materyallerin analizi¹⁹ olan doküman incelemesi yöntemi kullanılacaktır.

1. Gömülü Teori

Nitel araştırma desenlerinden birisi olan Gömülü Teori, sistematik, tümevarımsal ve teori oluşturmak amacıyla sürekli karşılaştırmalı analiz yapan bir yaklaşım biçimidir.²⁰ Literatürde Temellendirilmiş Teori²¹, Kuram Oluşturma²² veya Alt Teori²³ olarak adlandırılan Gömülü Teori bir araştırma stratejisi olduğu kadar aynı zamanda bir veri analizi yöntemidir.²⁴ Gömülü Teori, diğer nitel desenlerde olduğu gibi araştırmacıyı çalışmanın sınırları içerisinde ele alan bir yaklaşım biçimidir. Dolayısıyla araştırmacının yorumları ve konuyla ilgili açıklama yapma çabalarındaki öznellik yöntem boyutuyla bir problem olarak düşünülmemektedir. Araştırmacının bireysel tecrübe ve gerçeklik hakkındaki kabulleri araştırma süreçlerini etkilemektedir. Bu yüzden Gömülü Teori pozitivist bakış açısına bir karşı duruş olarak konumlandırılmıştır.²⁵

Gömülü Teori çalışmalarında amaç bir kuram çerçevesinde hareket etmek değil bir teori keşfetmek, kurmak veya oluşturmaktır.²⁶ Dolayısıyla Gömülü Teoride veri toplama, analiz etme ve teori üretme süreçleri birbirleriyle iç içedir.²⁷ Bu açıdan teori; belirli ilişkili durumlar dizisi doğrultusunda bütünleştirilen kavramlar setidir ve gömülü teori yaklaşımında araştırmacı genel bir perspektif ve görüşü benimsemiş olsa da önceden tanımlanmış bir kuram ile alana giriş yapmaz. Dolayısıyla araştırmacı topladığı veriler üzerinden anlamlı bir yapı kurmak için hareket etmektedir. Bazı Gömülü Teori araştırmalarında gözlem ve doküman analizi kullanılabilir olmasına rağmen ana veri

19 Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 187.

20 Antony Bryant - Kathy Charmaz, "Introduction Grounded Theory Research: Methods and Practices", *The SAGE Handbook of Grounded Theory*, ed. Antony Bryant - Kathy Charmaz (London: SAGE Publications Inc., 2007), 1.

21 Gençoğlu, "Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram", 684.

22 Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 76.

23 Emine Şener, "Gömülü Teori Yaklaşımının Yönetim Araştırmalarında Kullanımı", *Nitel Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2019), 26.

24 Ilgar - Ilgar, "Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori", 202.

25 Yasin Bulduklu, "Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori", *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi* 1/1 (2019), 2-3.

26 Emre Erdoğan - Pınar Uyan Semerci, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021), 170.

27 Fatma Çapcıoğlu - Öznur Kalkan Açıköz, "Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri", *Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem Teknik ve Etiğe Giriş El Kitabı*, ed. Özcan Güngör (Ankara: Grafiker Yayınları, 2022), 223.

kaynağı bireysel görüşmelerdir.²⁸ Bu çerçevede gözlem, söyleşi, görüşme, kamu kayıtları, günlükler, makaleler ve bireysel fikirlerden istifade edilerek farklı verilere ulaşılabilir.²⁹ Bu anlamda Gömülü Teori; “*çalışmada yer alan bireylerin olayları ele alış biçimleri açısından temellenmiş bir süreç, eylem veya etkileşimle ilgili soyut genel bir teoriyi araştırmacının bularak gözler önüne serdiği, sosyolojik bir kökene sahip olan araştırma desenidir*”³⁰ şeklinde tanımlanabilir.

Gömülü Teori deseninde ana toplumsal sürecin veya geride kalan tüm kategorilerin etrafında dönen, yani gömülü bulunan temel kategorinin keşfi sağlanmaya çalışılır ve bu yüzden hareket biçimlerinin sebeplerini izah etmeye çalışan kuram veya kuramlar ortaya konulur.³¹ Buna göre Gömülü Teori, nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan bir tekniktir ve diğer nitel araştırma yöntemlerinden farklı özelliklere sahiptir.

Gömülü Teorinin diğer nitel araştırma yöntemlerinden ayrılan bazı özellikleri şunlardır: Varsayımlara odaklanır, veri toplama süreci önemlidir, araştırmacının rolü çıkarımda bulunmaya dayalıdır, teorik bir araştırma yöntemidir ve diğer nitel araştırma yöntemlerine kıyasla daha farklı sonuçlar üretebilir. Bu nedenlerle Gömülü Teori, diğer nitel araştırma yöntemlerinden farklı bir yaklaşımdır ve araştırmacıların katılımcıların farkında olmadan kabul ettikleri varsayımları keşfetmelerine yardımcı olur. Bununla birlikte Gömülü Teorinin hem avantajları hem de dezavantajları vardır. Gençoğlu bu durumu aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

“• Verilerin toplanması ve analizinde belirli bir prosedürü takip eder ancak bu prosedür belli sınırlar içinde oldukça esnek ve toleranslıdır.

• Yeni Kavramsal kategoriler ve bunlar arasında yeni ilişkiler kurmaya elverişlidir.

• Araştırmacının yaratıcılığını bilimsellikten ödün vermeden kullanmasına imkân verir.

• Somut verilerden soyut kavramlara ulaşılması sürecinde çok dikkatli olunması gereklidir.

• Analiz süreci araştırmacı için çok yorucu ve sıkıntılı olabilmektedir.

• Soyutlama düzeyinin yetersiz kalma olasılığı her zaman mevcuttur.”³²

28 Abdullah Kuzu, “Araştırmaların Planlanması”, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, ed. Adile Aşkın Kurt (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, 2013), 38.

29 Mehmet Fatih Güloğlu, “Nitel Desenli Göç Araştırmalarında Yöntem Sorunları”, *Ortadoğu ve Göç Araştırmaları Dergisi* 11/2 (2021), 298.

30 John W. Creswell, *Araştırma Deseni Nitel Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, çev. ed. Selçuk Beşir Demir (Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık, 2017), 247.

31 Ilgar - Ilgar, “Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori”, 205.

32 Gençoğlu, “Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram”, 699.

1.1. Tarihi Arka Plan

Gömülü Teori deseni, özellikle sayısal anket ve diğer istatistiksel yaklaşımlar sonucunda elde edilen nicel sayıltı testlerine dair aşırı güvene yönelik bir tepki olarak Barney G. Glaser ve Anselm L. Strauss'un 1967'de yaptıkları "*Ölüm Bilinci ve Ölüm Zamanı*" adlı çalışmaları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar sonucunda ise "*The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research*" isimli eseri kaleme almışlardır. Glaser ve Strauss bu eserle kategorilerin ham veriler içinde saklı olduğunu ve araştırmacıların elde edilen verileri herhangi bir kurama dayalı olmadan kavramsallaştırabilmesi, veriler içerisinde saklı/gömülü olan kategorileri ortaya çıkarabilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.³³

Gömülü Teori deseni temel olarak sosyoloji disiplini ile sembolik etkileşimcilik kuramına dayanmaktadır. Toplumsal hayatta yaşanan gelişmelerle ilgili olarak belirli noktalardaki etkileşimler ile anlamları araştırmak açısından oldukça elverişli bir desendir. Gömülü Teoriyi kabul eden araştırmacılar kendilerini veri analizi ve yorumunu karşılaştırmaya adanmışlardır.³⁴

Glaser ve Strauss'un sosyolojik temelli bir tarzla inşa ettikleri Gömülü Teori, toplumsal gerçekliğin hali hazırdaki kuramlarla ifade edilmesi ve bu izahta sorun haline gelen konular için yeni bir yaklaşım tarzı ile açıklama getirebilmek için yürütülecek araştırmalar açısından kullanışlı ve sistematik bir analiz tekniği olma imkanına sahiptir.³⁵ Glaser ve Strauss'un dönemlerinin etkin yaklaşımlarına muhalefet etmeleri, yeni bir yaklaşımı beraberinde getirmiştir. Onlara göre; "*metodolojik uzlaşma kavramları yerine nitel araştırma uygulamaları için sistematik stratejiler gereklidir.*" Bu yaklaşımdan hareketle Glaser ve Strauss; hareket tarzı açısından pratik prensiplerle epistemolojik eleştiriye dahil olmuş; nitel analiz yaklaşımının kendi sınırları içerisinde kuram geliştirebileceğini ifade etmişlerdir.³⁶

Glaser ve Strauss, Gömülü Teori uygulamasının tanımlayıcı bileşenlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

- Veri elde etme ve verilerin analizinde eşzamanlı katılım
- Öngörülü mantık temelli hipotezler değil, veriler üzerinden analitik kodlar ve kategoriler oluşturmak
- Analizin her aşamasında karşılaştırma yapmayı içeren sürekli karşılaştırma yöntemini kullanmak
- Veri toplamının her adımında ileri teori geliştirme ve analiz

33 Barney G. Glaser - Anselm L. Strauss, *The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research* (New Brunswick: Aldine Transaction, 2006), 1-262.

34 Ilgar - Ilgar, "Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori", 202-203.

35 Gençoğlu, "Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram", 684.

36 Bulduklu, "Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori", 4.

- Kategorileri detaylandırmak, özelliklerini belirtmek, kategorilerin birbirleriyle ilişkilerini tanımlamak ve boşlukları belirlemek için not alma
- Popülasyon için değil, teori oluşturmaya yönelik örnekleme yapmak
- Bağımsız bir analiz sürecini tamamladıktan sonra literatür taraması yapmak.³⁷

Aslında Glaser ve Strauss, sistematik nitel veri analizinin kendi mantığına sahip olduğunu ve teori üretebileceğini önererek sosyal süreçlere soyut teorik açıklamalar getirmek istemiştir. Nitekim Gömülü Teoriye göre bilgi statik değil dinamiktir ve sürekli değişim halindedir; yaşanan bu farklılaşma durumu ise araştırmacılar ve katılımcılar tarafından devamlı bir şekilde yoruma tabi tutulur. Anlam durumları, ifade ediş ve fiiller vasıtasıyla dillendirilerek iletilir. Bu iletilen sözlü ifade ve fiillerin içinde daima mana, tecrübe ve duygular gömülü halde bulunmaktadır. Bu çerçevede ancak etkileşim ve söylem kanalıyla gömülü olan gün yüzüne çıkarılarak araştırmacı vasıtasıyla yorumlanabilir.³⁸

Zaman içerisinde Gömülü Teori stratejisi iki kurucusunun temsilcilik yaptığı iki ana kol üzerinden ilerlemiştir. Bu kollardan ilki *Klasik/Geleneksel/Gelişen Gömülü Teori* denilen Glaserian ekol, diğeri ise *Sistematik Gömülü Teori* denilen Straussian ekoldür.

Straussian ekolde Strauss, çalışmalarını Juliet Corbin ile sürdürmüştür. Daha pozitivist bir anlayışı benimseyen Glaser, çalışmayı yapacak olan kişinin zihnini boşaltarak Gömülü Teorinin yürütülmesini savunurken anlayıcı sosyoloji ve sembolik etkileşimcilik yaklaşımını benimseyen Strauss ise, çalışmayı yürütecek kişinin Gömülü Teori ile hareket ederken zihninin boşaltılmasının olası olmadığını ve hatta mümkünse araştırmacının araştırmasına dair genel bir düşünce biçimine sahip olması gerektiğini düşünmektedir.

Glaser, kuramın yalnızca verilere dayanarak meydana geldiğini ifade ederken, Strauss, kuramın meydana gelmesinin çalışmayı yapan kişinin bir inşası olduğu için araştırmacının yaklaşımlarından kopuk bir şekilde meydana gelmediğini ifade eder. Ayrıca Glaser, katı yaklaşımını sürdürerek araştırmacının belirlenmiş sorularla kuramın meydana geliş sürecini yönlendirmemek gerektiği inancına sahipken, daha esnek bir yaklaşımla hareket eden Strauss, mümkün olması durumunda araştırmacı tarafından şekillendirilmiş sorularla kuramın meydana geliş sürecinin yönlendirilebileceği inancındadır.³⁹

37 Kathy Charmaz, *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis* (London: SAGE Publications Inc., 2006), 5-6.

38 Buldukları, "Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori", 5.

39 Gençoğlu, "Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram", 685.

Daha sonradan felsefi bir iddia olarak Kathy Charmaz Gömülü Teori içerisinde üçüncü bir yaklaşım biçimi olarak *Yapılandırmacı Gömülü Teori Deseni* geliştirmiştir. Glaserian ve Straussian ekollere karşı alternatif bir model olarak bu desen postmodernist ve pozitivist görüş arasında orta bir zeminde konumlandırılmaktadır. Bu desen günümüz felsefi görüşlerini kapsayan nitel araştırmalar için erişilebilir yöntemler sunmaktadır.⁴⁰

Gömülü Teori tarihsel gelişimini “gerçeklik” ile “yapılandırmacılık” felsefi görüşleri arasında sürdürmektedir. Bu noktada Charmaz⁴¹ nesnel yaklaşım ve yapılandırmacılık yaklaşımı arasındaki tarihsel gelişimi; temel varsayımlar, hedefler ve veri analizi açısından değerlendirmiştir.

Gömülü Teori kuramcıları uygulamalarda bazı farklılıklar ortaya koysalar da Gömülü Teoriyi kendi dışında kalan nitel araştırma desenlerinden farklı hale getiren yöntemin temel özelliklerine sadık kalmışlardır. Bu noktadan hareketle Pekasıl ve Erşahin’e göre Gömülü teorisyenler;

- *“Tekrarlanan süreç içinde verileri toplar ve analiz ederler.*
- *Süreç boyunca araştırmanın veri toplama şeklini değiştirebilirler.*
- *Yüzeyde görünür olarak bulunan temalardan ziyade teori için analiz yaparlar.*
- *Tema ve yapı yerine eylem ve süreçleri analiz ederler.*
- *Sistematik olarak uyguladıkları veri analizleri sonucunda tümevarımsal soyut analitik kategoriler geliştirirler.*
- *Araştırılan kategorilerde çeşitlilik ararlar.*
- *Belirli bir bilimsel konuyu kapsama amacı gütmeksizin oluşan kategoriler üzerine yoğunlaşırlar.*
- *Kuramsal örneklem ile meşgul olurlar.*
- *Çalışılan birimi tanımlamak yerine sosyal sahnede baskın olan süreçleri keşfetmeye çalışırlar.*
- *Var olan bir kuramı açıklamak yerine gelişmekte olan kuramı diğer kuramlarla ilişkilendirirler.*
- *Kavramsal çerçeveyi önceki çalışmalardan ziyade verinin kendisi oluşturur.”*⁴²

1.2. Metodolojik Olarak Gömülü Teori

Gömülü Teorinin kurucuları, Glaser ve Strauss arasında kuramın metodolojisi açısından farklılaşma göze çarpmaktadır. Bu yüzden bazı Gömülü Teori araştırmacılar temeldeki farklılaşmadan hareket ederek nitel ve nicel yöntemleri bir arada kullanmaktadır.⁴³ Gömülü Teori, toplumsal bir varlık olarak ça-

40 Çelik - Ekşi, *Nitel Desenler Gömülü Teori*, 113.

41 Charmaz, *Constructing Grounded Theory*, 129-132.

42 Ayşe Nur Pekasıl - Zehra Erşahin, “Temellendirilmiş Kuramda Gerçeklik ve Görecelik Uzlaşması”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 13/19 (Eylül 2019), 2407.

43 Bulduklı, “Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori”, 5.

alışmayı yapacak olan kişinin kendisine özgü bakış açılarına sahip olabileceğini ve çalışmasıyla ilgili literatüre de hâkim olabileceğini kabul eder. Bununla birlikte çalışılan problem durumunun anlaşılıp ifade edilmesi boyutunda sahadan elde edilen verilerin çalışmayı yürüten kişinin düşünce dünyasındaki teorik kavram ve kalıplara sıkışıp kalma sorunundan kaçınılması gerektiğinin de altını çizer. Zira dikkat edilmesi gereken nokta sahadan elde edilen verilere bağlı kalınarak, üretilecek soyutlamalar üzerinden yeni bazı kavramlar ve üretilen kavramlar arasındaki ilişkilere dayanarak kuramlar geliştirebilmektir.⁴⁴

Gömülü Teori deseni, sembolik etkileşimcilik temelinde gelişen ve bireylerin gündelik yaşantıları arasında meydana gelen olgu ve gerçekleri nasıl tanımladıklarını ve nihayetinde nasıl davrandıklarını ortaya koymaya çalışan bir yaklaşımı dile getirir.⁴⁵ Yani Gömülü Teori bir çalışma alanına dair herhangi bir kuramı denemeyi değil yeni bir kuram geliştirme amacına varmak için, sahadan gelen verilerin kullanılmasıyla ilgili hayli sistematik ve detaylı olmanın yanı sıra esnek bir araştırma sürecini ifade eder. Dolayısıyla Gömülü Teori, saha verilerinin toparlanarak analiz edilmesinde çerçevesi çizilmiş bir prosedürü izler fakat yine bu prosedürün sınırları içinde kalmak suretiyle hayli esnek ve toleranslı davranır.⁴⁶

Saha verilerinden ulaşılmaya çalışılan teoriler, yaşanan olayların arasında gömülüdür ve bu yüzden kuram geliştirilirken nitel veriler elde edildikten sonra bu verileri analiz etmek için sistematik ve fakat esnek olarak hareket edilir ki saha verileri kuramın alt yapısını meydana getirmiş olsun ve bu temel üzerinde sonuca ulaşılabilsin. Böylece Gömülü Teori metodolojisiyle, saha verilerini görmek mümkün olabilecek ve verilerle ilgili düşünceler analiz edilerek keşfedilecektir. Bu metodoloji sayesinde, saha verileri yönlendirilebilir, yönetilebilir ve düzenlenebilir hale gelecektir. Böylece veriler özgün bir şekilde analize tabi tutulabilir.⁴⁷

Gömülü Teori, saha verilerinden hareketle ele alınan problem durumunu açıklama, yorumlama ve anlamlandırma sürecidir. Bu süreçte verilerin elde edilmesi ve analizi beraber ilerler ve bu duruma “*sürekli karşılaştırmalı analiz*” adı verilir. Bu süreç dahilinde araştırmayı yürüten kişi saha verilerinin içine gömülmüş halde bulunan kuramı ortaya çıkarttığı gibi süreç boyunca yeni

44 Gençoğlu, “Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram”, 685-686.

45 Özsoy - Çetinkaya, “Nitel Araştırma Desenlerinden Gömülü Kuram (Grounded Theory)”, 156.

46 Gençoğlu, “Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram”, 686.

47 Bulduklu, “Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori”, 6-7.

başka düşünce ve kuramlara da ulaşabilir.⁴⁸ Bu tarihsel arka plan ve metodolojik anlayıştan hareketle Baş ve Akturan Gömülü Teorinin özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. *Gömülü Teori özel bir teknik ya da yöntem olmaktan öte bir nitel analiz yapma ve teori geliştirme stilidir. Bu yöntem veri toplama ve veri analizine ilişkin belirli prosedürleri içermekte ve teori geliştirmede sistematik bir süreç yaklaşımını içermektedir.*
2. *Alt teori bir karşılaştırma ve azaltma sürecidir. Şöyle ki; bu yöntemde teori geliştirilirken araştırma sürecinde elde edilen veriler doğrultusunda kavramlar tanımlanmaktadır. Daha sonra bu tanımlanmış kavramların dikkatli ve duyarlı bir biçimde gözden geçirilmesi, karşılaştırılması ve indirgenmesi gerekmektedir. Bu da Gömülü Teori yöntemini bir karşılaştırma ve azaltma süreci yapmaktadır.*
3. *Gömülü Teori tümevarım tekniği kullanılmaktadır.*
4. *Gömülü Teoride bulguların genellenmesi amacı güdülmemektedir.*
5. *Alt teori tanımlayıcı bir araştırmadır. Zira bu yaklaşımda insanların eylemlerini zaman ve mekandan bağımsız olarak açıklayabilecek konseptler oluşturulmaya çalışılmaktadır.*
6. *Alt teori herhangi bir bilginin olmadığı bir alanda yürütülebileceği gibi, araştırma olgusuna ilişkin biraz bilginin olduğu ancak yeni bakış açısının üretilmek istendiği alanlarda da kullanılmaktadır.”⁴⁹*

1.3. Gömülü Teoride Araştırma Süreci

Gömülü Teoride süreç, alandan elde edilen verilerin analizi esnasında meydana gelen teorik gelişmeler vasıtasıyla kontrol altında tutulur. Gömülü Teori analizi, verilerin mukayese edilmesi ve alan verileriyle şekil alan, kavramsal boyut itibarıyla soyut kategoriler meydana getirmek hedefiyle hareket eder.⁵⁰ Gömülü Teoride bu süreç verinin toplanmasından analiz edilmesi ve teori geliştirilmesine kadar sistematik bir şekilde ele alınmaktadır. Bu çerçevede Gömülü Teoride araştırma sürecinde kavramsal düşünceler üzerine dayalı hipotezler formüle edilmektedir. Yine araştırma süreci içerisinde araştırmacı bir teoriye ulaşmak için katılımcıların temel ilgisini ve bir sorunu çözmedeki davranışlarını anlamaya çalışmaktadır.

Çalışmayı yürüten kişi “*Burada neler oluyor?*” sorusuyla, henüz problem durumuna ait temel değişkenlerin netlik kazanmadığı düşüncesi ile genel bir

48 Ilgar - Ilgar, “Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori”, 206.

49 Türker Baş - Ulun Akturan, *Nitel Araştırma Yöntemleri Nv100 7.0 ile Nitel Veri Analizi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008), 65-66.

50 Gençoğlu, “Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram”, 686.

soru sorarak verileri elde etmeye başlar. Bu noktada araştırmacı diğer sorularını genel, esnek ve açık olarak yönlendirmelidir.⁵¹ Araştırma esnasında daha önceden cevaplanmamış soruların sorulması olasıdır ve bu durum kategorilerde boşluklar meydana getirir. Böylece alandan yeni cevaplar bulmak ve boşlukları doldurmak için tekrar veri toplanmaya başlanır.⁵² Yani ilk veri seti bir araya getirildikten sonra elde edilen verilerin çözümlenmesine geçilir. Daha sonra bu çözümlenme ile elde edilen düşünceler çerçevesinde ikinci veri seti toplanmaya başlanır. Her defasında bir sonraki veri seti, önceki verilerden elde edilen teorik düşüncelerin ışığında toplanır. Böylece oluşan kategoriler arasındaki boşluklar dolduruluncaya ve cevapsız sorular kalmayınca kadar süreç takip edilir.⁵³

Gömülü Teori yaklaşımı ile elde edilen bir kuramın iki ana bileşeni söz konusudur. Bu bileşenlerden birincisi, *“kavramsal kategoriler ve özellikleri”*, diğeri ise *“kategoriler ve kategorilerin özellikleri arasında kurulan ilişkiler”*dir. Bu çerçevede daha üst düzeyde bir soyutlamaya varmak için çalışma süresinde işe koşulan ana çözümlenme unsuru ise *“anlamlar”*dir. Yani temel olarak kategoriler, anlamların birbirleri ile mukayese edilerek tasnif edilmesidir ve oldukça soyuttur.⁵⁴ Bu süreçte en temel nokta, verilerin hangi anlama atıfta bulunduğu ortaya çıkararak, soyutlama seviyesi çerçevesinde hiyerarşik ilişkiler oluşturmaktır. Böylece oluşturulan hiyerarşik dizilimde alt düzeydeki anlamlar üst seviyedeki anlamların kavramsal olarak içeriğini meydana getirir ve üst düzey kavramlara operasyonel bir kimlik sağlar. Tüm süreç boyunca göz önünde bulundurulması gereken temel nokta verilerden ziyade verilerin gösterdiği anlamlara yani *“verilerin kavramsal olarak neyi ifade ediyor olduğuna”* odaklanmaktır. Böylece ilk aşamada her bir verinin işaret ettiği anlam belirlenir. İkinci boyutta anlamlar tasnif edilerek kategoriler meydana getirilir. Üçüncü noktada ise meydana gelen kategoriler ve bu kategorilerin özellikleri arasındaki ilişkiler net bir şekilde ifade edilir.⁵⁵ Böylece tekrar ve tekrar benzer örnekler gözden geçirilerek kategorinin doyum noktasına geldiği anlaşılmış olur. Bu anlamda açıklayıcılık kapasitesi en güçlü olan çekirdek kategorinin mümkün olabildiği kadar tamamen kuramsal doygunluğa ulaşması beklenir.⁵⁶

51 Özsoy - Çetinkaya, “Nitel Araştırma Desenlerinden Gömülü Kuram (Grounded Theory)”, 157.

52 Bulduklu, “Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori”, 5-6.

53 Özsoy - Çetinkaya, “Nitel Araştırma Desenlerinden Gömülü Kuram (Grounded Theory)”, 157.

54 Gençoğlu, “Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram”, 687.

55 Bulduklu, “Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori”, 6.

56 Özsoy - Çetinkaya, “Nitel Araştırma Desenlerinden Gömülü Kuram (Grounded Theory)”, 157.

2. Gömülü Teoride Odak Kavramlar

Gömülü Teori araştırmalarında ele alınan toplumsal olgu hakkında teori meydana getirmek için “veri örnekleme, kodlama, sınıflandırma ve karşılaştırma” gibi veri elde etme ve çözümleme metotları kullanılır. Bu çerçevede Gömülü Kuram araştırmacıları çalışacağı sosyal olguyu seçer, çalışma esnasında elde edilen verileri kodlar, bu kodlardan oluşan kategorileri karşılaştırır ve çalışma esnasında meydana gelen yeni kavramları özel yöntemlerle test ederler.⁵⁷ Sürekli karşılaştırma tekniği ile verileri analiz ederek veriler içinde gömülü, saklı olan kuramı bulur, ortaya koyar, ya da yeniden üretir.⁵⁸

2.1. Süreç Yaklaşımı

Gömülü Teori araştırmacıları, süreç esnasında meydana gelen farklı adım ya da evreye sahip bir zaman ve harekete odaklanır. Çünkü içinde yaşadığımız sosyal dünya diğer insanlarla karşılıklı etkileşim içermektedir. Gömülü Teoride süreç, bir sosyal olguyla ilişkili olarak insanların arasında yaşanan eylem ve olaylar dizisi olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden çalışmada dile getirilen sorular açık uçlu, eylem odaklı ve süreci vurgulayacak biçimde ifade edilir. Böylece araştırıcı bireyler arasında meydana gelen eylem ve etkileşimleri soyutlayabilir veya tanımlayabilir. Gömülü Teori çalışmalarında bu soyutlamalar “kategori” olarak ifade edilebilir. Kategoriler araştırıcı tarafından tanımlanan temel bilgi temaları olup süreci anlamak için kullanılır.⁵⁹

2.2. Kuramsal Duyarlılık

Corbin ve Strauss’a⁶⁰ göre bir Gömülü Teori araştırmacısı;

- Geriye dönük olarak olup biten durumları eleştirel bir biçimde analiz etme becerisi
- Önyargılı yaklaşımları ayırt edebilme yeteneği ve mantıklı olma
- Soyut düşünebilme yetisi, yaratıcılık ve hayal gücü
- Esnek ve yapıcı eleştiriye açık olabilme kabiliyeti, çeşitliliği ve düzeni tanıma yeteneği
- Katılımcıların söylem ve eylemlerine duyarlı olabilme, risk alabilme isteği
- Sürece yoğunlaşma, adanmışlık, merak ve hümanist bir eğilim gibi niteliklere sahip olmalıdır.

Genel anlamda kuramsal duyarlılık; elde edilen verilerle ilgili olarak tanımlayıcı ve daha önceye ait olan kavramlardan ziyade teorik kavramlarla

57 Ilgar - Ilgar, “Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori”, 210.

58 Veysel Sönmez - Füsun G. Alacapınar, *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2016), 88.

59 Çelik - Ekşi, *Nitel Desenler Gömülü Teori*, 131.

60 Juliet Corbin - Anselm Strauss, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (London: SAGE Publications Inc., 2008), 1-358.

fikir yürütme şeklinde ifade edilebilir. Bu anlamda kuramsal duyarlılık yalnızca teoride ön yargılı olmamak değil, mevcut durum ve şartların teori üzerindeki etkisini de yorumlamak ve dikkatte tutmaktır.⁶¹

2.3. Kuramsal Örnekleme

Kuramsal örnekleme; çalışmayı yürüten kişinin verileri elde ettiği, teoriyi dikkatli bir şekilde geliştirmek amacıyla kodlama yaparak verileri çözümlediği ve hangi verinin elde edilmesi gerektiğine ve bu verileri nerede ve nasıl temin edeceğine karar verdiği, teori geliştirmek üzere veri topladığı süreçtir. Glaser ve Strauss⁶², kuramsal örnekleme için veri toplama süreci olarak tanımlamaktadır. Bu süreçteki temel hedef; şahıslardan ziyade vakaları örnekleme, eylem/etkileşim, eylemin yaşanmasına neden olan faktörler, şartların değişip değişmediği ve sonuçlarla ilgili veri elde etmektir.⁶³

Gömülü Teori yaklaşımında veri elde etme, örneklem alma ve verilerin çözümlenmesi çalışma boyunca döngüsel bir şekilde süreklilik göstermektedir. Örneklem alma süreci bu anlamda kuramı meydana getirecek olan kategoriler ve aralarındaki bağları kavramsal olarak açıklamak üzere “*teorik doygunluğa*” ulaşıncaya kadar sürdürülür.⁶⁴ Doygunluk noktasına ulaşan veri elde etme süreci, meydana gelen kuram tarafından test edilir. Bu anlamda Gömülü Teorinin ana paradigmasına uygun düşecek şekilde diğer araştırma desenlerinden farklı olarak veri elde etme sürecinde kuramsal bir yaklaşıma bağımlılık söz konusu değildir. Bu sayede Gömülü Teori araştırmacısı veriden teoriye yaslanmayan fakat meydana gelen kuramsal formülasyonla kavramsallaşmaya varabilir.⁶⁵

2.4. Sürekli Karşılaştırmalı Analiz

Çözümleme aşamasının, veri elde etme aşaması ile aynı zamanda başlamasıdır ve desenin temel taşıdır. Görüşme ve gözlemler sonucunda meydana çıkan kodları, aynı gözlem ve görüşmelerden ulaşılan diğer kodlar, farklı görüşme ve gözlemlerde meydana gelen kodlar ve elde edilen verilerde ortak desenleri gün yüzüne çıkarmak için yapılan görüşme ve gözlemler ile sürekli bir biçimde mukayese etme aşamasıdır.⁶⁶ Böylece Gömülü Teori sürecinde yer

61 Özsoy - Çetinkaya, “Nitel Araştırma Desenlerinden Gömülü Kuram (Grounded Theory)”, 159.

62 Glaser - Strauss, *The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research*, 45.

63 Çelik - Ekşi, *Nitel Desenler Gömülü Teori*, 136.

64 Gençoğlu, “Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram”, 696.

65 Bulduklı, “Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori”, 9.

66 Özsoy - Çetinkaya, “Nitel Araştırma Desenlerinden Gömülü Kuram (Grounded Theory)”, 159.

alan sürekli karşılaştırmalı analiz hem iç hem de dışsal tecrübeye kulak vereyerek “iyi/ehil” yorum yapabilme imkanı sunmaktadır.⁶⁷ Bu çözümleme aşamasıyla yeni kavramsal kategoriler ortaya çıkarılmakta ve devamlı mukayeselerle kuram kendi doğruluğunu ispat etmeye çalışmaktadır. Bu noktada sürekli karşılaştırmalı analiz kavramı kesinleştirmek gayesiyle analiz unsurunu ve kavramının potansiyelini keşfetmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu çözümleme sürecinin ana hedefi, Gömülü Teoriyi gün yüzüne çıkartarak sosyal bir çalışmanın bulgularından hareketle yeni teorilere varabilmektir.⁶⁸ Sonuçta elde edilen kavram ve temalar çalışmanın temeline dair anlamlı bir izah biçimini gözler önüne serer. İşte bu anlamlı izah, elde edilen verilerden hareketle gün yüzüne çıkarılan teoridir.⁶⁹

2.5. Memo (Kuramsal Not Yazımı)

Kuramsal not kaleme almak öngörü, yeni geliştirilmiş bir örnekleme dair fikir yürütme, kategoriler üzerinde gerçekleştirilen değişikliklerin ifade edilmesi, teorik yansıtımların meydana çıkması ve alan yazınla ilişki kurulmasıyla ilgili bir süreç şeklinde ifade edilebilir. Kuramsal not yazma sayesinde kodların içerdiği süreçler, varsayımlar ve eylemler detaylandırılır. Bu noktada yalnızca sabit mukayese biçimleri açısından araçsal bir mekanizma olarak fonksiyon üstlenmemekte teorik örneklem ve teori geliştirme süreçlerini de daha rahat uygulanabilir hale getirmektedir.⁷⁰ Kuramsal not yazımı veriler arasında bağlantı kurmayı sağlayarak kuramsallaştırmayı teşvik ederken verileri de anlamlı kategoriler haline getirmektedir.⁷¹ Memolar, düşünceleri birbirine bağlar, karşılaştırmaları ve bağlantıları yakalar, soruları ve takip edilmek istenen yönü netleştirir. Bu sayede çalışma sürecini yönlendiren kişi, çalışma boyunca sürekli kendisi ile iletişim halinde kalır.⁷²

2.6. Kodlama

Saha çalışmalarında ulaşılan verilerin çözümlemesinde kullanılan ana yöntem, verileri parçalara bölerek kavramsallaştırmak daha sonra ise analitik bir bütünü oluşturacak şekilde tekrar birleştirerek kodlama yapmaktır. Bu anlamda kodlama, saha verilerinin etiketlenmesi veya verilere künye belirlenmesidir. Böylece alandan elde edilen veriler küçük, işlenebilir birimler haline getirilir.⁷³ Bu açıdan Gömülü Teorinin ana odak kavramlarından birisi olan

67 Pekasıl - Erşahin, “Temellendirilmiş Kuramda Gerçeklik ve Görecelik Uzlaşması”, 2410.

68 Bulduklu, “Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori”, 8-9.

69 Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 77.

70 Ilgar - Ilgar, “Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori”, 207-208.

71 Kathy Charmaz vd., “Evolving Grounded Theory and Social Justice Inquiry”, *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, ed. Norman K. Denzin - Yvonna S. Lincoln (London: SAGE Publications Inc., 2018), 748.

72 Çelik - Ekşi, *Nitel Desenler Gömülü Teori*, 146.

73 Bulduklu, “Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori”, 11.

kodlama yapmanın temel amacı; verilerdeki dağınıklığı ve karmaşayı giderip verileri çözümleyerek kavramsallaştırma ve veriler arasındaki örüntü veya olguları ifade etmektir.⁷⁴ Verilerin kodlanması sürecinde üç ayrı analitik prosedür söz konusudur. Bu prosedürler; “açık kodlama, eksen kodlama ve seçici kodlama”dır. Kodlama yöntemi, veriler toplanırken çalışma süresince çalışmayı yapan kişiye veriler üzerinde odaklanma fırsatı verir ve çalışmayla ilgili ön yargılı bakış açılarından uzak durmasını sağlar.⁷⁵

2.7. Temel Sosyal Sürecin Keşfi

Gömülü Teoride “çekirdek/merkez kategori” oldukça önemli bir yere sahiptir. Saha verilerini çözümlemenin sonucunda meydana gelen farklı kategori ve verilerde muhtemel olasılıkları hesaplanan ve diğer kategorilerle anlamlı ve ilişkili hale gelen kategoriye çekirdek/merkezi kategori adı verilir. Bu anlamda çözümlene notlarının birleştirilmesi neticesinde ele alınan toplumsal olgu ve süreç için orta düzeyde bir teori geliştirilmiş olmaktadır ve bu teori kapsam sınırı dar ve hayli özet bir görüntüye sahip olmakla beraber bir disipline ait somut olgular (fenomenler) ile ilgili kestirimde bulunma, anlama ve izah potansiyeline sahiptir.⁷⁶

Bu odak kavramlar bağlamında Gömülü Teori; esasında verilerin toplanması ve çözümlemeye tabi tutulmasını eş zamanlı yapan; daha önce planlanarak üzerinde akli neticelere varılmış varsayımlardan kodlama ve kategoriler üretmek yerine saha verilerinden çözümlenici kod ve kategoriler meydana getiren; çözümlemenin tüm boyutlarında sürekli karşılaştırma metodunu kullanan; alan verilerini elde etme ve çözümlene aşamasında kuram oluşturmaya odaklanan; kategorileri ayrıştırmak, özelliklerini belirtmek ve aralarındaki boşlukları betimlemek amacıyla teorik not yazımını gerçekleştiren; evreni temsil ettiği için değil de kuram üretmek için örnekleme kullanan; ortaya konulan bağımsız çözümlenmelerin ardından alan yazın inceleme ve değerlendirmesinin gerçekleştirildiği kapsamlı bir nitel araştırma yöntemidir.⁷⁷

3. Gömülü Teorinin Metodolojik Sayılıtlara Cevapları

Yukarıda işaret edilen metodolojik sayılıtlara Gömülü Teori, aşağıdaki cevapları vermektedir.

74 Baş - Akturan, *Nitel Araştırma Yöntemleri Nvivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi*, 73; Ilgar - Ilgar, “Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori”, 212.

75 Oya Onat Kocabıyık, “Olgubilim ve Gömülü Kuram: Bazı Özellikler Açısından Karşılaştırma”, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (2016), 60.

76 Özsoy - Çetinkaya, “Nitel Araştırma Desenlerinden Gömülü Kuram (Grounded Theory)”, 160.

77 Çelik - Ekşi, *Nitel Desenler Gömülü Teori*, 19.

3.1. Gömülü Teoriye Göre Araştırmanın Amacı

Toplumsal değişim ve iletişim açısından yaşanan gelişmelere dair açıklamalar geliştirmeye alışan Gömülü Teori araştırmalarının ana hedefi; *“ilişkili kategoriler, kavramlar ve çekirdek kategori içinde değişiklikler ve düzenlemeler yapmak yahut bu teorileri daha da geliştirmektedir”*. Bu erevede Gömülü Teorinin amacını; *“bir kuram ya da araştırmada yer alanların yaşantı ve algıları üzerinde inşa edilmiş sınırları çizili bir durumla ilgili olguların, soyut analitik bir şemasını çizmek ya da ortaya çıkarmaktır”* şeklinde ifade edebiliriz.⁷⁸

Gömülü Teori, katılımcıların farkında olmadan kabul ettikleri varsayımları, değerleri ve düşünce süreçlerini keşfetmeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Gömülü Teoride araştırmalarının temel amacı; sosyal ve kültürel bağlımların, toplumsal yapıların ve ilişkilerin anlaşılmasına katkıda bulunmaktır. Dolayısıyla Gömülü Teoride amaç; *“Anlaşılması güç bir olgunun ortaya çıkmasını etkileyen nedenleri ortaya koymak veya az bilinen bir olgu üzerine yeni bilgiler eklemektir”*.⁷⁹

Gömülü Teori araştırmaları, toplum ve grupların düşünce süreçlerini, kabul edilen normları ve sosyal ilişkileri anlamak için derinlemesine bir analiz sunar. Araştırmanın amacı, katılımcıların perspektiflerini ve deneyimlerini anlamak, toplumsal normları ve beklentileri sorgulamak, mevcut teorik çerçeveleri geliştirmek veya dönüştürmek için bir temel sağlamaktır. Dolayısıyla Gömülü Teorinin amacı; *“Kavramsal kategoriler arasındaki ilişkiyi göstermek ve bunların hangi kuramsal ilişkiler bağlamında olduğunu, değiştiğini ve sürdürüldüğünü ayrıntılarıyla ortaya koymaktır”*.⁸⁰

Din sosyolojik açıdan araştırmanın amacını ise araştırılan vakanın gözlenmesi, karşılaştırılması ve son olarak da açıklanması olarak ifade edebiliriz. Bu noktada özellikle ne çıkan konu; araştırmanın başlangıcından itibaren süreç boyunca, dikkat edilmesi lazım gelen en önemli metodik sorumluluk olan nesnellik, yani vakaları yaşandığı gibi tanımak, anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmak, dolayısıyla öznel yaklaşımlardan, yerleşik kanaat ve inanışlardan alabildiğince uzak durmak, hakikate erişmek için gösterilen dikkattir.⁸¹ Bu bağlamda objektif bir şekilde Din Sosyolojisi alışmalarında Gömülü Teori ile katılımcıların duyu, düşünce ve değerleri keşfedilerek toplumsal yapı çözümlenip toplumsal değişim açısından anlamlı sonuçlar elde edilebilir.

78 elik - Ekşi, *Nitel Desenler Gömülü Teori*, 27.

79 Buldukl, *“Eleştirel alışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori”*, 2.

80 Ilgar - Ilgar, *“Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori”*, 210.

81 Mehmet Bayyigt, *“Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi”*, *Din Sosyolojisi*, ed. Mehmet Bayyigt (Konya: Palet Yayınları, 2013),15-16.

3.2. Gömülü Teoriye Göre Araştırma Yöntemi

Gömülü Teori özellikle tümevarımsal bulgulardan hareket eden, teorik detaylandırmaya sadık olan ve etki alanının sınırları içerisinde bir yöntem üzerinden hareket eder.⁸² Buna göre Gömülü Teori elde edilen datalardan hareketle araştırma yapılan konuya açıklama, yorumlama ve anlam kazandırma sürecidir.⁸³ Gömülü Teorinin araştırma yöntemlerinin temel unsurlarını; araştırma sorusu ve amaçlarının belirlenmesi, veri kaynaklarının seçimi, veri toplama ve analiz, içerik analizi ve kodlama, araştırmacının önyargı ve etkilerinin dikkate alınması, yorumlama ve sonuç çıkarma şeklinde ifade edebiliriz. Bu sonuçlar, toplumsal yapı, ilişkiler ve süreçler hakkında daha kapsamlı bir anlayış sağlar.⁸⁴

Din Sosyolojisi; dinin sosyal yönünü, toplumsal gerçeklik şeklinde araştırırken hem tüme varım yöntemini hem de tümünden gelim yöntemini kullanan, toplumsal vaka ve vakıaları sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde ele alan, çok faktörlü çoğulcu yaklaşımı benimseyen bir bilimdir.⁸⁵ Bu çerçevede Gömülü Teorinin araştırma yöntemlerinin temel unsurlarını Din Sosyolojisi çalışmalarında kullanma imkânı kendisini gösterebilir ve araştırmacılara yeni ufuklar açabilir.

3.3. Gömülü Teoriye Göre Araştırmacının Rolü

Gömülü Teoride araştırmacılar düzenli bir şekilde süreci, olayları ve konu üzerindeki etkileşimi izah etmeye çalışan bir kuram üzerinde dururlar. Ancak Gömülü Teorinin iki kurucusu araştırmacının rolü üzerinde birbirinden farklı düşünmektedir. Pozitivist bir anlayışla hareket eden Glaser, araştırmacının zihninin boş olması gerektiğini dile getirirken, anlayıcı sosyoloji ve sembolik etkileşimcilik yaklaşımından beslenen Strauss, araştırmacının çalışırken zihninin boş olmasının imkân dahilinde bulunmadığını bunun ötesinde yaptığı çalışma hakkında genel bir düşünceye sahip olması gerektiğini dillendirir. Dolayısıyla Gömülü Teori gerekli bir bilgi seviyesi ve sosyolojik bir yaklaşıma sahip olmadan bir araştırma konusuna ilişkin kuram geliştirebilme becerisine erişilemeyeceğini ön görür. Bununla birlikte araştırma konusunun analizi ve aktarımı esnasında sahadan toplanan datanın araştırmacının sahip olduğu kuramsal kavram ve kalıplara sıkıştırılma tehlikesinden de uzak durmak gerektiğini belirtir. Bu noktada esas unsur sahadan elde edilen bulgulara sadık kalınarak, bu bulgulardan hareketle ulaşılabilecek soyutlamalar vasıtasıyla yeni

82 Çelik - Ekşi, *Nitel Desenler Gömülü Teori*, 26.

83 Ilgar - Ilgar, "Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori", 206.

84 Çelik - Ekşi, *Nitel Desenler Gömülü Teori*, 1-164; Ilgar - Ilgar, "Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori", 197-247; Bulduklı, "Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori", 1-14.

85 Bayyığıt, "Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi", 9-10.

kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkilere dayalı teoriler üretebilmektir.⁸⁶ Sonuç olarak Gömülü Teoride araştırmacının rolü; analizci ve yorumlayıcı, eleştirel düşünce sağlayıcı, teorik çerçeve oluşturucu, öznellik ve araştırmacının etkisine yer verebilmesi şeklinde ifade edilebilir.

Din Sosyolojisi açısından araştırmacıların; Din Sosyolojisinin bilimsel özellikleriyle uyumlu bir şekilde yansız olmak, betimlemeci bir anlayışla, yaşamı yaşadığı gibi ortaya koymaya çalışmak gibi ana unsurları çalışma süresince her zaman göz önüne almak gerekliliği sürekli canlı tutulmalıdır. Çünkü, bilimsel çalışmaların ilk şartı, olay ve olgulara karşı ön yargılardan uzak durmaktır.⁸⁷ Bu çerçevede din sosyoloğu Gömülü Teorinin araştırmacıda beklenen temel unsurlarını üzerinde barındırarak çalışmalarını bilimsel bir zemine yaslamış olacaktır.

3.4. Gömülü Teoriye Göre Değerlerin Rolü

Max Weber'in "*değerden bağımsız sosyoloji*" anlayışı bu başlık altında dikkate alınması gerekirken bu durum araştırmacının hiçbir değere sahip olmaması anlamına gelmemelidir. İnsanların benimsediği değerlerde büyük farklılaşmalar görülmekle birlikte hiçbir değere sahip olmayan bir insan düşünmek neredeyse imkânsız gibidir.⁸⁸

Gömülü Teori; özellikle değerler, inanç, duygu, varsayım ve kişisel düşünceler ile çalışma metodlarına daha fazla önemiyet göstermekle birlikte zengin bir veri elde etme yöntemi, verileri kodlama, hafızaya alma ve kuramsal örnekleme benimsenir. Bu çerçevede çalışmayı yürüten kişi süreç içinde verileri eleştirel süzgeçten geçirerek, bireysel değerleri, yaşantı ve öncelikleri gösteren kararlar alır. Böylece amaçsal değerler fikri teolojik anlamını kaybeder, sosyopsikolojik bir anlama, kişiyi hayata bağlayan sebeplere dönüşür.⁸⁹ Bunun bir sonucu olarak da bireylerin anlatıları ön değerde bu bireylerin olgusal gerçeklikleri olarak karşımıza çıkar.

Değerler, bireylerin ve toplumların inandıkları, önemstedikleri ve kabul ettikleri idealler, normlar ve inançlardır. Gömülü Teori, katılımcıların davranışlarının altında yatan değerleri anlamak için kullanılır ve bu değerlerin toplumsal yapıyı, ilişkileri ve süreçleri nasıl etkilediğini araştırır. Gömülü Teoriye göre, bireyler ve toplumlar genellikle değerleri farkında olmadan kabul eder ve bunlar, davranışlarını ve kararlarını yönlendiren temel motivasyonlar haline gelir. Araştırmacılar, Gömülü Teoriyi kullanarak bu değerleri keşfedebilir ve katılımcıların düşünce süreçlerinin temelini anlayabilirler.

86 Gençoğlu, "Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram", 685.

87 Bayyığıt, "Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi", 10.

88 Adil Çiftçi, *Toplumbilim Yazıları* (İzmir: Anadolu Yayınları, 1999), 1.

89 Ilgar - Ilgar, "Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori", 206.

Bir disiplin olarak Din Sosyolojisi ise iyi-kötü, güzel-çirkin, yararlı-zararlı, sevap-günah, haram-helal gibi değer yargıları bağlamında dini, bir araştırmann konusu haline getirmez. Daha ziyade din ile toplumsal olanın karşılıklı etkileşimini ve bu etkileşimin yol açtığı sonuçları açıklar; olması istenilenden ziyade yaşananı araştırır.⁹⁰ Böylece değerler bağlamında Gömülü Teori, Din Sosyolojisi açısından önemli katkılar sağlayabilme potansiyeli taşımaktadır.

3.5. Gömülü Teoriye Göre Araştırma Raporunun Dili

Gömülü Teorinin araştırma raporunun dili; açık, tutarlı, akademik üsluba uygun, veri odaklı, katılımcı perspektifine yer veren ve düzenli bir biçimde olmalıdır. Gömülü Teorinin bileşenlerinden biri olarak araştırmann rapor yazımı kaleme alınırken, Gömülü Teori çalışması esnasında analitik süreçler aracılığı ile ortaya çıkarılan tüm kategori, özellik, hipotez ve elde edilen soruların sürekli olarak izlenmesi, bir sisteme bağlanmalı ayrıca araştırma süreci boyunca elde edilen verileri de kapsama dahil edilmelidir. Böylece araştırmann raporlaştırılmasında en sağlam temel, çalışma süresince tutulan kuramsal notlar olacaktır.⁹¹

Gömülü Teorinin rapor dili bağlamında Din Sosyolojisi araştırmalarının yazımına ilişkin olarak aşağıdaki öneriler dile getirilebilir:

1. Mümkün olduğunca tarafsız kalınmalı. Din Sosyolojisi araştırmaları bilimsel çalışmalardır. Bu yüzden öznel, mübalağalı ya da duygusal ifadelerden uzak durulmalıdır.
2. Araştırma sonucunda elde edilen veriler ileri sürülen hipotezleri biçimlendirmelidir. Hipotezleri güçlendirmek için elde edilen verilere müdahale etmek ya da yalnızca hipotezleri doğrular biçimdeki verileri kullanmak, bilimsel araştırmann mantığıyla çelişir.
3. İfadeler seçilirken nötr yaklaşımlar ya da pasif cümle yapıları tercih edilmelidir.
4. Cümleler açık, basit ve yalın bir biçimde sunulmalıdır. İfade edilecek olan düşünceleri mümkün olan en az kelimeyle kaleme almak ve anlatım bozukluklarından uzak durmak önem taşır. Bu yüzden bilimsel bir çalışmada imla kurallarına dikkat etmek gerekir.

4. Gömülü Teorinin Din Sosyolojisi Açısından Uzanımları

Gömülü Teori, sosyoloji ve diğer sosyal bilimlerde başvurulan bir yöntemdir. Gömülü Teori, toplumsal yapıları, davranışları ve süreçleri anlamaya çalışırken, insanların farkında olmadan kabul ettikleri varsayımları, inançları ve değerleri de hesaba katar. Bu nedenle, Gömülü Teori, Din Sosyolojisi açısından

90 Zeki Arslantürk, "Din Sosyolojisinin Konusu", *Din Sosyolojisi El Kitabı*, ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapçoğlu (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 17.

91 Ilgar - Ilgar, "Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori", 220.

oldukça önemli bir yere sahiptir. Din Sosyolojisi, dinin toplumsal etkilerini, işlevlerini ve sosyal yapıdaki yerini araştıran bir disiplindir.⁹² Gömülü Teori, Din Sosyolojisi araştırmalarında kullanılarak, dinin toplumda yerleşik olan kültürel, siyasi ve sosyal normlara nasıl etki ettiğini anlamaya yardımcı olabilir. Bu açıdan Gömülü Teori ile yapılacak olan çalışmaların artırılması önem arz etmektedir. Nitekim din toplumsal alana gömülü ve ondan ayrılamayacak kadar topluma içkin bir niteliktedir. Ayrıca din sosyolojisi çalışmaları açısından önceden belirlenmiş teoriler üzerinde temellendirme baskısı da bu yöntem ile ortadan kaldırılabilir.

Din Sosyolojisi alanında Gömülü Teori, toplumsal değişimin nasıl gerçekleştiğini ve dinin bu değişimlere nasıl uyum sağladığını anlamak için kullanılabilir. Sonuç olarak, Gömülü Teori, Din Sosyolojisi alanında dinin toplumsal etkilerini, işlevlerini ve toplumsal yapıdaki yerini anlamak için önemli bir araçtır. Gömülü Teori böylece dinin toplumsal yapıdaki rolünü daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Bu çerçeveden hareketle dinin sosyal bir olgu olması yönüyle Beyumi aşağıdaki varsayımları ifade etmektedir:

- Din, sosyolojik olarak ele alınırken normatif bir biçimde hareket edilemez. Yani din, araştırmacı tarafından incelenirken doğru-yanlış veya kar-zarar açısından değerlendirilemez.
- Deneysel bir bilim olan sosyoloji, ulaştığı sonuçları araştırdığı ve gözlemlediği olgulardan hareketle elde etmektedir.
- Tarafsızlık ve deney yapabilme dini konular üzerinde çalışma yapılırken bilimsel yöntemin kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu anlamda bilimsel inceleme ile dini değişkenler araştırmanın konusu haline gelebilmektedir.⁹³

Belirtilen bu varsayımlar çerçevesinde Sosyoloji; bir teoriyi ispat veya reddetmek için, ilgili kuramı uygun gözlemlerle test eder. Dini değişkenler ve bu değişkenlerin manevi yönleri; gözlem, karşılaştırma ve tasvire imkan tanımakta ve bu yüzden sosyolojik araştırmanın sahası dışına çıkmış gibi gözükmektedir. Bundan dolayıdır ki bu yaklaşım bazı itirazlara yol açmış ve Din Sosyolojisi disiplini, dini bir fenomenin içeriden veya dışarıdan araştırılmasını temel alan yeni akımlar meydana gelmiştir. Gömülü Teori yaklaşımı bu noktada ortaya çıkan sıkıntıya cevap verebilecek bir kapasiteye sahip olabilir. Zira yapılan çalışmalarla elde edilen sonucun mevcut teoriler tarafından açıklanamadığı veya açıklamanın yetersiz kaldığı durumlarda Gömülü Teori ile yeni bir teori elde edilmekte ve araştırılan konu anlamlı hale gelebilmektedir. Böylece sosyolojik araştırmanın sınırları dışına çıkmış gibi görülen dini değişkenler tekrar sosyolojik çalışmaların sınırlarına dahil edilmiş olacaktır.

92 Ejder Okumuş, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Marifet Mektepleri, 2018), 41-42.

93 Muhammed Ahmed Beyumi, "Sosyolojik Araştırmanın Konusu Olarak Din", çev. Murat Kobyay, *Toplum Bilimleri Dergisi* 6/12 (Temmuz-Aralık 2012), 301-302.

Gömülü Teori dini değişkenlerin incelenirken etkisini hala güçlü bir şekilde hissettirmekte olan katı pozitivist yaklaşımın dışında da farklı yaklaşımların olabileceğini dolayısıyla bu yaklaşımın görmezden geldiği, izah edemediği temel dini olgu ve kavramların üzerinde mesai harcanabilir yani bu olgu ve kavramların anlaşılabilir olmasına da katkı sağlayacaktır. Pozitivist Epistemoloji “Benim dışımda bir gerçeklik mevcuttur. Bu dış gerçekliği duyularıyla bilebiliriz. Duyularıyla elde ettiğim bu bilgi nesnedir. Sosyal bilimlerin bu nesnel konuları, doğa bilimleri metodolojisi kullanılarak incelenebilir”⁹⁴ sayıltıları üzerine kurulu olduğu için Gömülü Teori ile dini çalışmalarla ilgili temel değişkenlerin açıklanmasına zemin hazırlanmış olacak sonuç itibarıyla pozitivist anlayışa nispetle daha kapsamlı açıklama ve anlamlı sonuçlara ulaşma imkânı doğacaktır. Böylece alanın daha da gelişmesi ve teorik olarak zenginleşmesi mümkün olacaktır.⁹⁵

Gömülü Teori çalışmalarında gözlem, doküman analizi ve bireysel görüşmeler veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu yüzden genelde sosyolojik özeldir ise Din Sosyolojisi açısından belirtilen yöntemlerin kullanıldığı çalışmalarda Gömülü Teori yaklaşımı ciddi fırsatlar sunacaktır. Bu çerçevede; Arık-Arık⁹⁶, Nerse⁹⁷, Ertem⁹⁸, Bilgivar⁹⁹, Hatun¹⁰⁰, Ersoy¹⁰¹, Göncü¹⁰², Şener¹⁰³,

94 Akyüz vd., “Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine”, 82.

95 Çelik - Ekşi, *Nitel Desenler Gömülü Teori*, 182.

96 Ferhat Arık - Işıl Avşar Arık, “Grounded Teori Metodolojisi ve Türkiye’de Grounded Teori Çalışmaları”, *Akademik Bakış Dergisi* 58 (Kasım-Aralık 2016), 285-309.

97 Serdar Nerse, *Güneydoğu Anadolu’da Kırsal Toplumsal Yapıda Değişme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016).

98 Mehmet Ertem, *Stratejik Karar Sürecinde Rekabet Üstünlüğünün Kaynakları Olarak Kültürel Değer ve İnançlar Üzerine Bir Gömülü Teori Araştırması* (Düzce: Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017).

99 Orkun Osman Bilgivar, “Arketipsel Liderlik Eğitim Modeli (Alem): Karma Gömülü Deneysel Çalışma”, *Turkish Studies Educational Sciences* 13/27 (Fall 2018), 225-262.

100 Osman Hatun, *Malül Gazilerin Psikososyal Süreçleri ve Baş Etme Kaynakları: Bir Gömülü Teori Araştırması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018).

101 Feride Ersoy, *İlham Veren Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ahlakî Kimlik Profillerinin Gömülü Teori Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018).

102 Selim Can Göncü, *Türkiye’de Suriyeli Göçmen Girişimciliği: Bir Gömülü Teori Çalışması* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

103 Emine Şener, “Gömülü Teori Yaklaşımının Yönetim Araştırmalarında Kullanımı”, *Nitel Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2019), 22-47.

Eker¹⁰⁴, Arık¹⁰⁵, Şahin¹⁰⁶, Okyar-Öğüt¹⁰⁷, Alpman¹⁰⁸ ve Mete'nin¹⁰⁹ çalışmaları Gömülü Teori ile yapılmış çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmalarda; liderlik eğitim modeli, malül gazilerin psikososyal süreçleri, Suriyeli göçmen girişimciliği, covid-19 salgınının psikososyal görünümü, stratejik karar sürecinde değer ve inançlar, dijital teknolojiler, Gömülü Teorinin sosyal bilimlerde kullanımı, Türkiye'de Gömülü Teori çalışmaları, kırsal toplumsal yapıda değişim gibi hem Sosyoloji ve hem de Din Sosyolojisi içerisinde ele alınabilecek konular üzerinde durulmuştur.

Gömülü Teori ile yapılan çalışmalara örnek olması açısından Ertem'in "*Stratejik Karar Sürecinde Rekabet Üstünlüğünün Kaynakları Olarak Kültürel Değer ve İnançlar Üzerine Bir Gömülü Teori Araştırması*" isimli çalışması dile getirilebilir. Ertem çalışmasında kültürel değer ve inançların stratejik karar verme sürecini nasıl etkilediğini anlamaya çalışmakta ve stratejik karar sürecinde diğerlerine göre daha etkili olan değer ve inançların var olup olmadığını tespit etmek istemektedir. Böylelikle kültürün sürdürülebilir rekabet avantajı açısından anlamına yönelik tartışmaya katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik olarak da Gömülü Teori araştırmasında, veriler temelde yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Verilerin işlenmesinde açık ve kavramsal kodlama tekniği kullanılmıştır. Araştırmada sonuç olarak; kültürel değer ve inançların, karar sürecini (Karar öncesi, karar esnası ve karar sonrası olmak üzere) her aşamada derinden etkilediği belirlenmiştir. Buna ek olarak, kültürel değer ve inançların en çok karar verme esnasında etkin oldukları ve katılımçılar açısından stratejik anlam atfedilen belirli spesifik değerlerin var olduğu da ayrıca tespit edilmiştir. Bu bağlamda, karar vericilerin daha çok "Müslüman – Türk" ve "Batılı – Rasyonel" olarak adlandırılan iki temel değer alanı ile karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca, araştırmaya katılan stratejistlerin, karar verirken temelde uyuşmayan bu iki değer alanından hangisine uyulacağı konusunda çatışma yaşadıkları da gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, değer ve inançlar üzerinden karar verme

104 Emrah Eker, *Türkiye'deki Lgbt Literatüründe Din ve Dindar Algısı: Bir Gömülü Teori Çalışması* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2019).

105 Ferhat Arık, "Covid-19 Salgınının Psikososyal Görünümleri: Bir Gömülü Teori Denemesi", *AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2/6 (2022), 111-127.

106 Hatice Şahin, "Gömülü Teoride Dijital Teknolojilerin Kullanımı", *Medya ve Kültür Kültürel Çalışmalar ve Medya Dergisi* 2/2 (2022), 142-163.

107 İlkim Büke Okyar - Songül Öğüt, "Gömülü Teorinin Sosyal Bilimlerdeki Kullanımı: Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Çocuk Evlilikler Örnekleme", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14 (Mayıs 2022), 109-132.

108 Gökhan Alpman, "Türk Aile Şirketlerinde Nesiller Arası Yönetim Devri: Bir Gömülü Teori Çalışması", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/43 (2022), 347-376.

109 Hakan Mete, "Bilgisayar Destekli Nitel Veri Analizinde Gömülü Teori Deseninin Kullanımı: Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler Ebültenleri Üzerine Bir Araştırma", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 20/1 (2022), 552-568.

gibi önemli bir davranışı derinden etkileyen kültürün, bir “kök yetenek” olarak sürdürülebilir rekabet avantajı açısından önem arz ettiği kanaatine varılmıştır.¹¹⁰

Hatun “*Malül Gazilerin Psikososyal Süreçleri ve Baş Etme Kaynakları: Bir Gömülü Teori Araştırması*” isimli çalışmasında terörle mücadele sürecinde yaralanan, organ ve/veya işlev kaybı yaşayan malül gazilerin hangi psikososyal süreçleri deneyimlediklerini, bu süreçlerde yaşadıkları güçlükleri ve bu güçlüklerle baş etme kaynaklarını incelemektedir. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma desenlerinden gömülü teori deseni kullanılmıştır. Araştırmada 20 malül gazi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın verileri yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmış ve bu görüşmelerde veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen “Görüşme Soru Listesi” kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde Gömülü Teorinin veri çözümleme aşamaları takip edilmiştir. Veriler açık, eksen ve seçici kodlamaya göre çözümlenmiş ve kategoriler oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda malül gazilerin psikososyal süreçleri ve baş etme kaynaklarını ortaya koyan Malül Gazilik Deneyimi “*o an- ölümün kıyısından dönmek*”, “*tedavi süreci*”, “*gerçek hayata dönüş- uyum sorunları*”, “*kabullenme ve hayata tutunma*” süreçleri çerçevesinde açıklanmıştır. Organ ve işlev kayıpları ve travma yaşantıları ile evlerine dönen malül gaziler, sivil hayatta travmanın psikolojik izleri, psikososyal yaşama katılımda engellenme ve toplumsal onay görmeme gibi çeşitli uyum sorunlarıyla karşılaştıkları için kendilerine ve geleceğe dair umutlarını yitirerek karamsarlığa düşmekte ve mutsuz olmaktadır. Baş etme ve destek kaynakları güçlü olmayan malül gazilerin öfke/tepkisellik ve kendini soyutlama gibi olumsuz baş etme yollarına başvurdukları için uyum sorunlarının üstesinden gelemedikleri ve böylece kendilerine ve topluma karşı yabancılaştıkları anlaşılmıştır. Ancak olumlu kişilik, manevi baş etme ve deneyimi anlamlandırma gibi iç destek kaynakları; devlet güvencesi, aile desteği, diğer malül gazilerle birliktelik, sosyal çevre desteği ve profesyonel psikolojik destek gibi dış destek kaynakları sayesinde travma ve kayıp deneyimlerini kabullenerek hayata tutunan malül gaziler, değişen yaşam koşulları karşısında diğer insanlara ihtiyaç duymadan bağımsız yaşayabilmekte, yaşamlarında bir rutin oluşturarak hayatlarını düzene sokmakta ve topluma katılarak sosyalleşmektedirler. Ayrıca fiziksel, psikolojik ve sosyoekonomik açıdan çok zorlu deneyimler yaşayan ve destek kaynakları sayesinde bu güçlüklerin üstesinden gelebilen malül gazilerin yaşamları, kendini algılama biçimleri ve gelecek algıları başlarda olumsuz yönde etkilense de malül gazilik deneyiminin gazilerin kişiliklerini ve yaşamlarını olumlu yönde etkilediği anlaşılmıştır.¹¹¹

110 Ertem, *Kültürel Değer ve İnançlar Üzerine Bir Gömülü Teori Araştırması*, ii.

111 Hatun, *Malül Gazilerin Psikososyal Süreçleri ve Baş Etme Kaynakları*, iv-v.

Göncü “*Türkiye’de Suriyeli Göçmen Girişimciler: Bir Gömülü Teori Çalışması*” isimli çalışmasında nitel araştırma desenlerinden olan Gömülü Teori kapsamında, Suriyeli göçmen girişimcilerin iş çevresi oluşturma süreçleri ve iş kurma eğilimlerini irdelemek amacıyla, göçmenlerin zihin dünyalarını daha açık ve katkısız aktarmak ve irdelemek için farklı sektörlerden 15 Suriyeli göçmen girişimci ile görüşmeler düzenlemiştir. Böylece teorik çerçeve açısından göçmen girişimciliğinin konumlandığı yer tespit edilmek istenmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde, Suriyeli göçmen girişimcilerin girişimci olma nedenlerine bakılmıştır. Katılımcıların sosyo-kültürel şartlar nedeniyle çalıştıkları kurumlarda yükselme ve terfi şanslarının kısıtlılığı söz konusu olduğu görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların dil sorunlarının ve maddi açıdan sorumluluklarının olması gibi dışsal faktörlerin varlığı da tespit edilmiştir.¹¹²

Nerse ise “*Güneydoğu Anadolu’da Kırsal Toplumsal Yapıda Değişme*” isimli eserini Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin en dezavantajlı alt bölgelerinden biri olan Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) Bölgesi’nin kırsal toplumsal yapısında meydana gelen yeni değişme biçimleri, kırsal kalkınma yaklaşımları, tarım politikaları ve son dönemdeki uluslararası anlaşmalar ekseninde meydana getirmiştir. Nitel yöntem tekniklerinden derinlemesine görüşme kullanılarak, DİKA Bölgesi’ndeki farklı niteliklere sahip köylülerden elde edilen verilerle yeni bir bakış açısı, kuramsal bir perspektif geliştirilmiştir. Bu bağlamda, DİKA Bölgesi’nde uygulanan saha araştırması nitel yöntem desenlerinden Gömülü Teori ile incelenmiştir. Çalışma uygulamasından elde edilen veriler, kalkınma yaklaşımları ve tarım politikalar ekseninde derinlemesine tartışıldı. Çalışmada, Türkiye’nin ilk yıllarından itibaren kırsal toplumsal yapıdaki değişim kalkınma yaklaşımları ve tarım politikalarının bir sonucu olarak görüldüğünden, çalışmanın ilk kısımlarında teorik yaklaşımlar tartışılmıştır. Sonuçta genel kalkınma yaklaşımlarından yerel bölgesel kalkınma yaklaşımlarına doğru evirilen süreç ve son dönem tarım politikalarının kırsal toplumsal yapıda meydana getirdiği değişimler, DİKA Bölgesi’ndeki (Mardin, Siirt, Batman ve Şırnak) köylülerle yapılan derinlemesine görüşmelere dayandırılarak açıklanmıştır. Türkiye kırsalında toplum yapısında, değişimin tekli bir boyutta değil, aynı anda gelişen ve iktisadi, sosyo-kültürel, siyasal nedenlere bağlı ikili boyutta gerçekleştiği DİKA örneğinden hareketle ortaya çıkarılmıştır.¹¹³

Son olarak Eker “*Türkiye’deki LGBT Literatüründe Din ve Dindar Algısı: Bir Gömülü Teori Çalışması*” çalışmasında Türkiye’deki LGBT literatüründe genel bağlamda ve daha özeldede din ve LGBT ilişkisi bağlamında din ve dindar algıların konu edinmiştir. Araştırmada, ülkedeki ilk ve en uzun soluklu LGBT dergisi olan Kaos GL Dergisi’nin 1994-2018 yılları arasında yayınlanan 163

112 Göncü, *Türkiye’de Suriyeli Göçmen Girişimciliği*, iii-v.

113 Nerse, *Güneydoğu Anadolu’da Kırsal Toplumsal Yapıda Değişme*, iii.

sayısı örneklem olarak belirlenmiştir. Gömülü Teori türlerinden Yapılandırıcı Desen'in uygulandığı bu araştırma, üzerinde kodlama ve temalandırma adımları nitel veri analizi programının dijital zemini ve zengin görselleştirmelerinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye'deki LGBT literatüründe genel bağlamda ve daha özelde din ve LGBT ilişkisi bağlamında din ve dindar algısının büyük ölçüde negatif algı yüklü olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede, toplamda 598 adet negatif algı, 58 adet ise pozitif algı yüklü kodlama gerçekleştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle ilgili metinlerde yer alan din ve dindar algısına yönelik pozitif algı yüklü kodlamaların on katından daha fazla oranda gerçekleşen kodlama sayısı negatif algı yüklü olarak kayda geçmiştir. Ayrıca ilgili literatürde metin üretimi açısından; okur mektupları/yazıları, çeviri metinler ve bu metinler üzerine bina edilen yerel metinler ve de söyleşi yazılarının ön plana çıktığı; metin içeriği açısından ise, ilk iki dönemde din ile eşcinselliğin bağdaşamaz olduğu fikri ve dine/dindara karşı olumsuz bir yaklaşım söz konusu iken, son dönemde "İslam içinden yeni bir okuma ile" din ve eşcinsellik arasında bir yakınlaşma ihdas etmeye dönük olumlu bir söylem geliştirildiği görülmüştür.¹¹⁴

Örneklerden de anlaşılacağı üzere Gömülü Teoriye ilgi gün geçtikçe artmakta ve bu bağlamda akademik olarak yeni çalışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede din sosyoloğu, sosyal olguların içine gömülü olan kültürel ve dini formları ele alırken, hem kendi çalışma alanının çerçevesini ve kaynaklarının çeşitliliğini genişletmiş olacak¹¹⁵ hem de içerden bir bakış açısı ile pozitivist yaklaşımın bir sonucu olarak göz ardı edilen temel dini kavramları kendi anlam dünyaları içinde görünürlüğe kavuşturacaktır. Böylece özellikle din üzerine yapılacak olan pek çok araştırmanın siyasal çıkarların içine gömülmesi ve açık bir şekilde normatif kaygılar tarafından yönlendirilmesinin önüne geçilecektir. Bu durum Gömülü Teori yöntemi ile, sosyal araştırmaların önceden belirlenmiş teoriler üzerinde temellendirilmesi baskısını da ortadan kaldıracaktır. Bu anlamda Gömülü Teori, tıpkı Yenitaş Çağına dair bildiklerimizi kökünden değiştiren Göbeklitepe araştırmaları gibi sosyal olguların anlaşılabilmesi açısından yapılan arkeolojik çalışmalar gibidir.¹¹⁶ Böylece Gömülü Teori tıpkı Göbeklitepe gibi yeni sosyal gerçekliklerin ortaya çıkarılmasına hizmet edebilecek ve Din Sosyolojisi çalışmalarına yeni yaklaşım fırsatları sunabilecektir. Ayrıca Gömülü Teori'nin ayrıntılı metodolojisi, objek-

114 Eker, *Türkiye'deki Lgbt Literatüründe Din ve Dindar Algısı*, iii.

115 Birsan Banu Okutan, "Din Sosyolojisinin Yöntemsel İncelikleri: Bir Şematikleştirme Çabası", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/2 (2020), 922.

116 Ömer Küçüködük - Bayram Karakullukcu, "Gömülü Teori: Pazarlama Örnekleri", *Pazarlamanın Nitel Çağı Araştırma Desenleri, Kuramlar ve Uygulamalar*, ed. Muammer Zerenler (Konya: Çizgi Kitabevi, 2020), 158.

tiflik konusunda da ciddi imkanlar sunmaktadır. Ancak bu objektiflik, pozitivist bir nesnellikten ziyade sosyal olgunun çok katmanlı olduğunun farkındadır.¹¹⁷

Sonuç

Sosyal bilim çalışmalarının temelinde pozitivist paradigma ve yorumcu paradigma olarak üzere iki temel bilimsel paradigmadan söz edilebilir. Bu iki paradigmanın birbirinden farklı ontolojik, epistemolojik ve metodolojik sayıtlı-lara sahip olduğu ifade edilebilir. Sosyal gerçeklik ile doğal gerçekliği eşit olarak kabul eden pozitivist paradigmatic eğilim, sosyal gerçekliğin temel boyutlarının objektif, ön görülü ve açıklayıcı bilgisine erişmek için nicel araştırma yöntemlerini işe koşar. Böylece toplumsal olguları somut hale getirile-bilen ve sayısal olarak açıklanmasına imkân verebilen boyutlarına yoğunluk veren bir araştırma deseni meydana gelir. Bu bağlamda pozitivist yaklaşım toplumsal olguların birbirleriyle ilişkilerini mevcut kuramlardan çıkarılan varsayım ve istatistiksel veriler yoluyla ölçülebilir hale getirmenin ve izah edebilmenin yöntemleri üzerinde durur.

Buna karşılık yorumcu paradigmatic eğilim ise toplumsal gerçeklik ile do-ğal gerçekliğin birbirinden farklı olduğu ve sosyal gerçekliğin insanlar tara-fından kurulan bir boyutunun olduğu sayıtlısından hareket ederek ortaya çı-kan yeni gerçekliği anlamlı hale getirmek için uğraş verir. Bu yüzden toplum-sal varlık alanının sayılarla aktarılamayacak olan boyutlarına eğilen ve bu du-rumun derinlemesine bilgisine ulaşmak için hareket eden bir araştırma yön-temi olan nitel yöntemleri kullanır.

Nitel araştırmalarda kullanılan yöntemler yorumcu paradigmatic ontoloji üzerine kurulan yöntemler olarak toplumsal olguları kendi doğal bağlamları içerisinde izah etmeye çabalamaktadır. Nitekim çalışmada ele almaya çalıştığımız Gömülü Teori, temel anlamda bu amaca yeni kavram ve kuramlar ge-liştirerek ulaşmayı hedefler. Bu yönüyle Gömülü Teori günümüzde bilimsel bir araştırma yöntemi olarak, özellikle ekonomi, din, eğitim ve sağlık çalışma-larında sıkça kendisine baş vurulan bir teknik haline gelmiştir. Dolayısıyla Gömülü Teori hayli geniş bir çalışma alanında kullanılmakta ve bir sosyal analiz metodu olarak ele alınmaktadır.

Önceki teorileri yok sayarak boş deneyciliğe düşebileceği, bazı terimlerin açıkça ifade edilmemesi, araştırmalarda en makul yaklaşımı kaçırabileceği veya daha önceden ulaşılan bir sonuca tekrar ulaşılarak zaman kaybına yol açtığı gibi bazı eleştirilere rağmen, Gömülü Teori tekniği incelediği toplumsal olgulara dair özgün kavramlara varmaya çalışan araştırmacılar açısından bir kılavuz özelliği göstermektedir. Bu anlamda Gömülü Teori yöntemi, Din Sos-

117 Mehmet Kurt, *Din Şiddet ve Aidiyet: Türkiye'de Hizbullah Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 32.

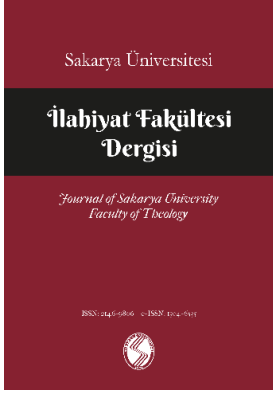
yolojisi çalışmaları açısından kullanılabilme fırsatı sunmakta ve araştırmacılara esnek bir tasarım olanağı sağlamaktadır. Dolayısıyla Gömülü Teori, yeni bir takım bakış açılarının geliştirilebilmesine kapı açarak bilimsel boyutta daha fazla verimli alan araştırmalarının yapılabilmesi açısından yeni imkânlar sunma potansiyeline sahiptir.

Kaynakça

- Akarsu, Beyhan - Akarsu, Bayram. *Bilimsel Araştırma Tasarımı Nicel, Nitel ve Karma Araştırma Yaklaşımları*. İstanbul: Cinius Yayınları, 2019.
- Akyüz, Niyazi vd. "Sosyolojide Yönteme Giden Yollar Üzerine". *Toplum Bilimleri Dergisi* 1-3 (Ocak-Haziran 2006-2009), 79-95.
- Alpman, Gökhan. "Türk Aile Şirketlerinde Nesiller Arası Yönetim Devri: Bir Gömülü Teori Çalışması". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21/43 (2022), 347-376. <https://10.46928/iticusbe.1073518>
- Arık, Ferhat. "Covid-19 Salgınının Psikososyal Görünümleri: Bir Gömülü Teori Denemesi". *AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2/6 (2022), 111-127. <https://10.56387/ahbvedebiyat.1072460>
- Arık, Ferhat - Arık, Işıl Avşar. "Grounded Teori Metodolojisi ve Türkiye'de Grounded Teori Çalışmaları". *Akademik Bakış Dergisi* 58 (Kasım-Aralık 2016), 285-309.
- Arslantürk, Zeki. "Din Sosyolojisinin Konusu". *Din Sosyolojisi El Kitabı*. ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapçoğlu. 11-35. Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Baş, Türker - Akturan, Ulun. *Nitel Araştırma Yöntemleri Nivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Bayyığıt, Mehmet. "Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi". *Din Sosyolojisi*. ed. Mehmet Bayyığıt. 2-40. Konya: Palet Yayınları, 2013.
- Beyumi, Muhammed Ahmed. "Sosyolojik Araştırmanın Konusu Olarak Din". çev. Murat Kobya. *Toplum Bilimleri Dergisi* 6/12 (Temmuz-Aralık 2012), 301-310.
- Bilgivar, Orkun Osman. "Arketipsel Liderlik Eğitim Modeli (Alem): Karma Gömülü Deneysel Çalışma". *Turkish Studies Educational Sciences* 13/27 (Fall 2018), 225-262. <https://10.7827/TurkishStudies.14306>
- Bryant, Antony - Charmaz, Kathy. "Introduction Grounded Theory Research: Methods and Practices". *The SAGE Handbook of Grounded Theory*. ed. Antony Bryant-Kathy Charmaz. 1-28. London: SAGE Publications Inc., 2007.
- Bulduklu, Yasin. "Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori". *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi* 1/1 (2019), 1-14.
- Charmaz, Kathy vd. "Evolving Grounded Theory and Social Justice Inquiry". *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. ed. Norman K. Denzin - Yvonna S. Lincoln. 720-776. London: SAGE Publications Inc., 5. Published, 2018.
- Charmaz, Kathy. *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: SAGE Publications Inc., 2006.
- Corbin, Juliet - Strauss, Anselm. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. London: SAGE Publications Inc., 3. Published, 2008.
- Creswell, John W. *Araştırma Deseni Nitel Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. çev. ed. Selçuk Beşir Demir. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık, 3. Basım, 2017.

- Çapcıoğlu, Fatma - Açıkgöz, Öznur Kalkan. "Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri". *Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem Teknik ve Etİge Giriş El Kitabı*. ed. Özcan Güngör. 208-227. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2022.
- Çelik, Celaledin. "Türk Din Sosyolojisinde Kuramsal Yaklaşım Sorunu". *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 2/1 (2009), 203-217.
- Çelik, Hilal - Ekşi, Halil. *Nitel Desenler Gömülü Teori*. İstanbul: Edam Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Çiftçi, Adil. *Din Sosyolojisi ve Yöntem -Toplumbilim Yazıları II-*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Çiftçi, Adil. *Toplumbilim Yazıları*. İzmir: Anadolu Yayınları, 1999.
- Dikeçligil, Beylü. "Bilimsel Paradigmaların Oluşumunda ve Dönüşümünde Sosyolojik Bağlam". *Bilimde Modern Yöntemler Sempozyumu*. ed. Haluk Konak vd. 1-9. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Dikeçligil, Beylü. "Sosyal Bilimler Epistemolojisinde Sorunların Kaynağı: Ontolojiyi Unutmak". *Toplum Bilimleri Dergisi* 1-3 (Ocak-Haziran 2006-2009), 47-67.
- Eker, Emrah. *Türkiye'deki LGBT Literatüründe Din ve Dindar Algısı: Bir Gömülü Teori Çalışması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. 2019.
- Erdoğan, Emre - Semerci, Pınar Uyan. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Ersoy, Feride. *İlham Veren Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ahlaki Kimlik Profillerinin Gömülü Teori Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Ertem, Mehmet. *Stratejik Karar Sürecinde Rekabet Üstünlüğünün Kaynakları Olarak Kültürel Değer ve İnançlar Üzerine Bir Gömülü Teori Araştırması*. Düzce: Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Gençoğlu, Aylin Yonca. "Bir Kavram ve Kuram Üretme Stratejisi Olarak Temellendirilmiş Kuram". *Tarih Okulu Dergisi* 17 (Mart 2014), 681-700. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh425>
- Glaser, Barney G. - Strauss, Anselm L. *The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research*. New Brunswick: Aldine Transaction, 2006.
- Göncü, Selim Can. *Türkiye'de Suriyeli Göçmen Girişimciliği: Bir Gömülü Teori Çalışması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Güloğlu, Mehmet Fatih. "Nitel Desenli Göç Araştırmalarında Yöntem Sorunları". *Ortadoğu ve Göç Araştırmaları Dergisi* 11/2 (2021), 292-331. <https://doi.org/10.31834/ortadoguvegoc.1015073>
- Güngör, Özcan. "Sosyolojik Bir Teori Olarak Sembolik Etkileşimciliğin Ontolojik Temeli ve Din Olgusu". *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/1 (Bahar 2013), 57-91.
- Hatun, Osman. *Malül Gazilerin Psikososyal Süreçleri ve Baş Etme Kaynakları: Bir Gömülü Teori Araştırması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- İlgar, M. Zeki - İlgar, S. Coşgun. "Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori". *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 2/3 (2013), 197-247.

- Kocabıyık, Oya Onat. "Olgubilim ve Gömülü Kuram: Bazı Özellikler Açısından Karşılaştırma". *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (2016), 55-66.
- Kurt, Mehmet. *Din Şiddet ve Aidiyet: Türkiye'de Hizbullah Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Kuzu, Abdullah. "Araştırmaların Planlanması". *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. ed. Adile Aşkın Kurt. 19-46. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, 2013.
- Küçüködük, Ömer - Karakullukcu, Bayram. "Gömülü Teori: Pazarlama Örnekleri". *Pazarlamanın Nitel Çağı Araştırma Desenleri, Kuramlar ve Uygulamalar*. ed. Muhammer Zerenler. 157-182. Konya: Çizgi Kitabevi, 2020.
- Mete, Hakan. "Bilgisayar Destekli Nitel Veri Analizinde Gömülü Teori Deseninin Kullanımı: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler Ebütenleri Üzerine Bir Araştırma". *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 20/1 (2022), 552-568. <http://dx.doi.org/10.11611/yead.1030743>
- Nerse, Serdar. *Güneydoğu Anadolu'da Kırsal Toplumsal Yapıda Değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. çev. Sedef Özge. 2 Cilt. Ankara: Yayınodası Yayıncılık, 7. Basım, 2014.
- Okumuş, Ejder. *Din Sosyolojisi*. Ankara: Marifet Mektepleri, 2018.
- Okutan, Birsan Banu. "Din Sosyolojisinin Yöntemsel İncelikleri: Bir Şematikleştirme Çabası". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 24/2 (2020), 911-931. <https://doi.org/10.18505/cuid.784076>
- Okyar, İlkim Büke - Ögüt, Songül. "Gömülü Teorinin Sosyal Bilimlerdeki Kullanımı: Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Çocuk Evlilikler Örnekleme". *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14 (Mayıs 2022), 109-132. <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.14.104>
- Özsoy, Süheyla - Çetinkaya, Aynur. "Nitel Araştırma Desenlerinden Gömülü Kuram (Grounded Theory)". *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 30/1 (2014), 153-164.
- Pekasil, Ayşe Nur - Erşahin, Zehra. "Temellendirilmiş Kuramda Gerçeklik ve Görecelik Uzlaşması". *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 13/19 (Eylül 2019), 2404-2422. <https://10.26466/opus.566221>
- Sönmez, Veysel - Alacapınar, Füsün G. *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 4. Basım, 2016
- Şahin, Hatice. "Gömülü Teoride Dijital Teknolojilerin Kullanımı". *Medya ve Kültür Kültürel Çalışmalar ve Medya Dergisi* 2/2 (2022), 142-163.
- Şavran, Temmuz Gönc. "Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri". *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. ed. Temmuz Gönc Şavran. 64-105. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, 2018.
- Şener, Emine. "Gömülü Teori Yaklaşımının Yönetim Araştırmalarında Kullanımı". *Nitel Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2019), 22-47.
- Türkkan, Zeynep. "Sosyal Bilim Paradigmaları Bağlamında Max Weber'in Metodolojisi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/28 (2012), 63-84.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 8. Basım, 2011.

Metodolojik Bir Yöntem Olarak Gömülü Teori ve Bu Teorinin Din Sosyolojisi Çalışmalarında Kullanılması

İsmail Kaya

Düzce Turgut Özal
Anadolu Lisesi

ikayatr@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6920-7358>

Araştırma Notu Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar

Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, kâr amacı gütmeyen veya özel sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası

“Metodolojik Bir Yöntem Olarak Gömülü Teori ve Bu Teorinin Din Sosyolojisi Çalışmalarında Kullanılması” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel etik ve alıntı kurallarına uyulmuş olup toplanan veriler üzerinde hiçbir tahrifat yapılmamıştır. Herhangi bir etik ihlalle karşılaşılması durumunda *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nin yükümlülüğü olmayıp tüm sorumluluk yazara aittir.